

K. LEETBERG

KOIDULA KURB SAATUS



AUTORI WÄLJAANNE

A9458

2 cas.

184
Koidula kurb saatus
184

Koidula kurb saatus

Tema laulude äpardanud
parandused

Kirjutanud K. Leetberg



~~1946-109~~

Autori väljaanne

JRU
Beste Kirj. ja Rahval. Kat.
281

2

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

219677

L15798446

Ühistrükikoda Rakveres, 1935

Eessõna.

Sel pisikesel raamatul on pikk saamiselu. Tõuke kirjutamiseks sain siis, kui 1933. aasta jõuluks Koidula „Walitud laulud“ ilmusid, kõigi nende suurte wigadega, mis esimesesse väljaandesse olid sisse tehtud ja arwustuse poolt ka juba kätte näidatud. Siis ei lasknud ennast pidada ja kirjutasin arwustuse. Ruttasin kirjutamisega, et wärskelt kohe protesteerida selle nii wähe hoolika toimetuse wastu suure kirjamehe töödega. Ja juba warsti pärast uut aastat saatsin arwustuse ära „Eesti Kirjandusele“ ja jäin awaldamist ootama. Kui ikka ei ilmunud, siis wiimaks kümne kuu pärast küsisin järele, kuda on. Sain wastuse härra Weski poolt, et ei saa trükkida, ei taheta oma senist toimimist ses asjas kõigutada; et tema ise oleks küll trükkimise poolt, aga teised toimetajad mitte: Tuglas leidwat, et ainult üks kolmandik minu arwustusest oleks awaldamiseks kohane ja härra Palgi, „Walitud laulude“ toimetaja, leidwat, et selle asja kohta on R. Nurkse warem juba kirjutanud, pealegi põhjalikumalt kui mina. Sain siis käsikirja tagasi ja saatsin „Postimehele“ palwega, et kui trükkida ei saa, siis kohe käsikirja tagasi saadaksid. Kolme kuu pärast küsimise peale wastati, et ei trükita. Siis saatsin „Loomingule“ ja arwasin, et see ajakiri juba oma programmi pärast peaks kaasa aitama Koidula kurba saatust murda. Sealt wastati õige pea, et „Looming“ on enne juba sest asjast kirjutanud, nüüd jälle kirjutada, pealegi nii üksikasjalikult, „Loomingu“ ruum ei luba ja et wahest ei ole ka „Loomingu“ lugijatele mitte huwitaw. Nüüd neljandaks saatsin „Päewalehele“. Ootasin kuu wõi kaks, kui siis küsisin, ei wastatud. Kui wiimaks selle pärast Tallinna sõitsin, siis toimetuses seletati, et käsikiri on härra Adsoni käes ja „Kunstis ja Teaduses“ ilmub. Kui siiski ikka ei

ilmunud, kirjutasin jälle ja sain hra Adsonilt vastuse, et juuli kuus. Ja juuli kuus siis tõeste ilmus „Kunstis ja Kirjanduses“, kuue kuu pärast.

Aga ei mul olnud rõõmu ühtigi oma töö ilmumisest, enam paha meelt. Sest oli trükitud muudetud pealkiriaga ja mitte terwelt, waid ainult tükati, umbes pool kõigest kirjutusest. Wahele oli jäetud just ka neid kohte ja üksikuid ütlemisi, mis minu iseäralikult tähtsaks ja mõjukaks pidasin. Rääkimata weel sellest, et minu keeles ja stiilis küsimata muutusi oli tehtud, iseäranis sõnade järjekorras.

Mis ma nüüd pidin tegema? Ma ise pean oma töö ilmumist tarwilikuks. Teen siis nõnda, et wõtan tüli ja kulu kanda ja annan oma kirjutuse wälja iseraamatus. Et seda aga raamatuks wähe oleks ja arutus ise ka ainult poolik oleks, teen täielikumaks, nii täielikuks kui minul wõimalik: panen lisaks weel nende Koidula laulude arutuse, mis „Walitud lauludes“ puuduwad, niipikalt, kui neid minule wanemates trükkides saadawal on.

Asi jääb ka nõndagi weel puudulikuks küll, sest minul on wõimalik ainult umbes pooled Koidula laulud rääkimise alla wõtta, aga loodan, et ka sel poolikul ulatusel mul korda on läinud Koidula luule ilu selgituseks kaasa aidata ja et minu eeskäimine teisi tööle kutsub seda mis weel teha jääb, ära tegema. Sest seda olime Koidulale wõlgu. Peame tema laulude rikkumised tagasi tegema.

Rakweres, 7. augustil 1935.

K. L.

Olen sellest ammu juba tahtnud rääkida, aga olen ikka tegemata jätnud, lootes et ehk muidugi lahti saame sest halvast asjast ilma minu rääkimatagi. Nüüd jälle olen tõuke saanud sellest ikkagi rääkida ja nüüd ei lase ennast mitte enam pidada.

Ma mõtlen seda halba asja, et meil kirjameeste kirjatöid ikka muutma tikutakse, teise mehe keele sõna mitte nõnda ei jäeta, kuida ta üteldud oli, vaid oma moodi teiseks tehakse, võltsitakse. Niisugust võltsimist on meil kõige aja õige laialt tehtud. On võltsitud rahvalaulusid, näit. Neusi kogusse Kreutzvaldi antud laulud peaaegu kõik võltsitud; Hurda kogus võltsitud rahvalaulud sees. Ja on neid võltsimisi tõeks peetud. Reimanil näit. sagedaste rahvalaululised kinnitused ajaloolistele tõeasjadele kõik võltsitud lauludest võetud. Kampmanni kirjanduseloos rahvalaulu näited suurelt osalt võltsitud. On võltsitud rahvajuttu, Fählmannist rääkimata kas või need omal ajal nii tuntud ja tõsiseks võetud Rahurikkuja ja Siniussi lood. Ja kõige uuemal ajal kui vanemaid kirjamehi uueste trükitakse, siis ei raatsita neid muutmata jätta, vaid tehakse ikka oma-poolseid uuendusi sisse. Mitte ainult, et hää ja pää sisse pannakse neile, kes seda ise panna ei tahtnud, vaid ka niisugused maitsetused, et keeleuuenduslikud sõnad ja ütlemissed niisugustele kirjameestele suhu pannakse kui Mann-teuffelile, Koidulale, Juhan Liivale, ja seda koguni Kirjanduse Seltsi väljaannetes.

On jo tõsi, et vanad kirjamehed on keelelikult omaaegsed ja sagedastegi ka vigased, nõnda et muutusi nende keeles tegema peab, ja on raske küsimine küll, kuida just iga kohta muuta. Niipalju siiski on selge, et seda mis kirjamehel hea oli, halvaks teha mitte ei tohi, ja seda mis mõnus oli, mitte labaseks. Aga just seda on nii rohkesti tehtud ja selle vastu peab protesteerima.

Iseäranis Koidula tööde ümbertrükkides on palju luba-

mata parandusi tehtud. Tema laulud, mis siin ja seal kogudes trükitud, on enamiste ikka vigadega, ka ustavamate kogudes, nagu Sööt-Suitsu omas ja Aino Kallase „Tähelennus“. Sellepärast siis kui viimasel ajal võimalikuks sai Koidula luuletused täielikus kogus välja anda ja väljaandjaks oli Eesti Kirjanduse Selts ja toimetajateks niisugused tuntud kirjamehed kui luuletaja Bergmann ja luuletaja ja kirjanduse professor Gustav Suits, siis oli hea lootus, et Koidula lauludest hea väljaande saame. Aga siiski, kui kaua oodatud raamat viimaks kätte saadi, siis tuli ilmsiks, et Koidula ilusatesse lauludesse olid inetud vead sisse tehtud, üsna päris mõistmata rumalad, ja nii suurel arvul, et läbistikku iga laulu kohta üks lubamata muutus tuleb. Mõned laulud küll on korralikud, aga selle eest on teistes lubamata parandusi mitu. Luuletuses „Mets“ olen märkinud kuus rikkumist, nende seas mõned, mis kümme ja viiskümmend väärt on. „Emajõe Ööbiku“ 45 laulust on ainult seitse ilma muutmata ära trükitud, teistes kõigis on pahakspandavaid muutusi tehtud. Niisuguses kujus anti meile üheksa aasta eest Koidula luuletused. Arvustus (R. Nurkse poolt) märkis ära selle nii väga hooletu toimetuse, professor Suits seletas ka midagi vastu, aga ei olnud aru saada, mis just, ainult nii palju oli näha, et väga kuri oli arvustaja peale. Ja siis elati edasi. Oleks tarvis olnud, et K. S. oleks Koidula luuletused uueste lasknud ustavaste läbi vaadata ja väljaandele täienduse teinud, kus rikutud kohad oleksid õigeste ära märgitud. Seda oleks pidanud tegema, aga ei tehtud.

Nüüd kõige viimastel päevadel on Kirjanduse Seltsi poolt Koidula luuletused uues väljaandes ilmunud. On antud seekord mitte terve kogu, vaid valitud kogu, Seltsi sekretäri D. Palgi toimetusel. Võis arvata, et küllap nüüd on rikkumised tagasi tehtud, üheksa aasta pärast ometi kord.

Nõnda arvasin mina ka, kui raamatu kätte võtsin. Aga seal juba esimesel leheküljel toimetaja eessõna lõpul esimeseks kohe paistsid silma kaks laulurida

Ja mis südamest on tulnud,
Mingu jälle südame —

Koidula sõnad vesiseks muudetud kujul, needsamad, mis professor Suits üheksa aasta eest ka Koidula täieliku kogu eeskõne lõpule oli pannud ja mida juba Nurkse hurjutanud. See laskis halba aimata ja nõnda ka oligi. Laulud on antud täht tähelt sessamas rikutud kujus nagu üheksa aasta eestki Bergmanni ja Suitsu toimetusel, kõigi nende vigadega, mis esimesed väljaandjad sinna sisse teinud. Ei oska seda kuidagi vabandada, et Kirjanduse Selts meile Koidula luuletused vigases kujus välja annab, ja nimelt meelega, sest vead olid jo Nurkse poolt nii vastuvaidlemata kätte näidatud ja ei ole minu teada Nurksele keegi vastu vaielnud peale selle ülemal nimetud prof. Suitsu pahameelse kirjutuse, kus aga Nurkse vastu midagi selgeks ei tehta. Kas tõeste nii ilma hooleta toimetatakse ja nii vähese lugupidamisega suure kirjamehe vastu? Mis eest siis enam hoolitsetakse?

Et mitte ainult pahandada, vaid asjalikult asja seletada, tahan lugija silma all uue kogu luuletused üksikult rääkimise alla võtta, niipikalt kui nad minule varematest trükidest kättesaadaval on, ja tahan ära märkida kõik need muudatused, mis minule näivad pahakspandavad olema. Kutsun lugijat ühes otsustama.

Olgu siis kõige pealt need eeskõne lõpust juba nimeetatud read

Ja mis südamest on tulnud,
Mingu jälle südame.

Ega neil sõnadel viga ei ole, on korralikud ja ladusad sõnad. Nii ladusad, et ei pane neid tähelegi. Las läheb pealegi, ütleb lugija, mis see minusse puutub! Koidula tunneb, et lugija nõnda võiks ütelda, ja on sellepärast oma sõnad nõnda seadnud, et ei saa teisiti kui peavad lugijasse puutama. Sõnad on võetud „Emajõe Ööbiku“ sissejuhatusest ja terve lõpusalm käib seal Koidulal nõnda:

Ööbik, mine, leia sõpru,
Emajõe linnuke!
Ja mis südamest tul'nd, mingu,
Jälle mingu südame!

Siin on ütlemine pingule tõmmatud; on tunda mitte ainult, mis üteldakse, vaid ka, mis meelega üteldakse. Kui nüüd Koidula oma laulus oma moodi ütelnud oli, kas oli siis Bergmannil lubatud seda Koidula ütlemist oma Bergmanni moodi ümber teha? Ka siis kui paremaks oleks teinud, ei oleks lubatud. Aga siin ümbertegija ei aimagi, et ta Koidula värske ütlemise tuimaks teeb. On Koidula kurb saatus, et omale nii vähehooliva väljaandja on saanud.

Iseküsimus muidugi on see, kas need Koidula meelepingatusega üteldud sõnad just selles pingutatud kujus ka väljaandja eeskõnesse hästi passiksid.*

Nüüd vaatame üksikuid laule. Et lugijal kergem oleks ka Koidula laulude suurest kogust iga räägitawat laulu kätte leida, siis paneme laulu pealkirja ette suure kogu lehekülje arvu. Ja pealkirja järel märgime ära, kus laul enne trükitud. Soovin väga, et lugija iga kord ikka terve laulu ühes loeks ja ise prooviks.

1. Teretus. Eesti Postimees 1881 nr. 1.

Tuntud laul, esimest korda trükitud E. Postimehes 1881 nr. 1, siis kui Grenzstein toimetama hakkas. Vist iseäralikult seks korraks luuletatud. Muutus on tehtud ainult teises salmis. Seal Koidula ütleb

* Seda muutust on püütud kaitsta. Hra Semper, kui mulle käsikirja „Loomingult“ tagasi saatis, kirjutas ka paar sõna asja kohta. Ütles, et tema ei võta neid muutmisi mitte nii traagiliselt kui mina, sest on jo kohte, kus just muutma peab ja toob näituseks meie salmiread. Koidula „... südamest tulnd“ olewat halwa rütmusega ja halwa kõlaga. Suitsu parandus (tema nimetab Suitsu omaks) olewat küll proosastamine, aga et võiks parandada ka järgmiselt

Südamest mis tulnud, mingu,
Jälle mingu südame.

Siis oleks Koidula toon säilitatud. — Selle vastu peab ütleva kõige pealt seda, et Koidula ei taha mitte, et peab sõnas „tulnd“ kõik tähed välja lugema. Täht n on seal ainult ortograafilik, rääkida tuleb: tuld ja nõnda passib väga hästi ka rõhutusse silpi, nagu näha näit. ütlemisest: „Ega sa tuld tuld võtma“. See mis hra Semper heaks asemele pakub, ei ole nii hea kui Koidulal, sest kaotab sõna „südamest“ pealt selle mõnusa rõhu ära, selle soojuse tooni, mis tal Koidula värsis on, ja teeb rõhuliseks sõna „tulnud“. Siis aga, kui kui laulik oma kuuljat mitte usutawalt tunda ei lasa, et tal süda soe on, vaid ainult loogikult tulgu-mingu toonitab, siis ei ole põhjust sõna „mingu“ korrata, sest see teeks tühja paatost ja see oleks veel halvem kui Suitsu proosa. Võiks ütelda, et sõrendame sõna „südamest“ ära ja sunnime wägise teda rõhutama. Ja aga siis saaksime kriiskawa retoorika ja luulet ei oleks.

Teid ma teretan, kes teie õigust
Lahti sõlminud valeda rööst

ja edasi:

Tagane ära, valeda vaim.

Seda on muudetud nõnda

Lahti sõlminud valede vööst

ja edasi:

Tagane ära, valede vaim.

Kuda siin olla? Kui Koidula ütleb: „valeda“, a-ga, siis see on temal nõnda põhjendatud, et tema sõna „vale“ deklioneerib da-sõnaks: „vale“ — „valeda“ nõnda kui „sale“ — „saleda“. Aga niisugust deklinatsiooni praegune keel ei tunnista ja sellepärast peaksime muutma. Ja kui paremat ei leia, siis ütleme mitmearvulikult „valede“ ja lepime sellega: nii hea küll ei ole kui ühearvuline „valeda“, aga lepime. Aga mis on „rööst“? Wiedemannil seda sõna ei ole ja muidu keeles vist ka mitte. Kui muidu ei ole, siis on siin Koidulal esimest korda. Ja ega ole sugugi halb. Täheendusest on päris kindel: tähendab just seda, mis meie siis tema tähenduseks tunneme. Ja tunneme kõik üht moodi. Ja ükski teine sõna ei ole siin nõnda hea kui just tema: „rööst“. Meie näeme siis, et Koidula on meile ka sõnade looja nõnda kui Aavikki. Aga selle vahega, et Aavik loob sõnu teistele ja jäädavaks, aga ei saa sõna valmis: kutsub teised appi tema surnud sõna elavaks tegema. Koidula loob sõna iseomale sekssamaks korraks ja sõna on kohe seda, mis ta olema pidi. Saame temast edespidi niisuguseid sõnu teisi ka nägema. Kas oli siin tarvis muuta, „rööst“ asemel „vööst“ ütelda? Ei olnud. Tunneme kõik, et „vöö“ siia sugugi ei sünni. Külap oleks Koidulagi osanud „vöö“ ütelda, kui oleks sobivaks tunnud.*

* Hra Semper arwab selle paranduse kohta, et „rööst“ kindlaste ei ole muud kui trükiwiga. Kui nii, siis ta peaks teadma, kuda siis ilma weata õige on. Ta kahjuks seda ei ütle. Igatahes „wööks“ kindlaste mitte ei ole õige. Sest esiteks nii labast täheriimi kui „walede wöö“ Koidulal ometi muidu mitte ei ole ja ei tohi seda siis temale siin kahtlases kohas ka mitte võimalikuks arvata. Teiseks ei ole usutaw, et Grenzstein, kes ometi Koidula kaastööga oma lehele au tahtis teha, esimeses numbris kohe nii hooletu trükiparanduse oleks teinud ja silmatorkawa wea sisse jätnud. Wiga ei oleks wõinud temale juba sellepärast mitte nägemata jääda, et ta teise kahtlase sõna kõrwas seisab, mis õigete on parandatud: „waleda rööst“: et sõna „waleda“ a parandas õigete, aga tema kõrwas r, kui see wale oleks olnud, ei näinud mitte parandada! Mitte nii. Waid kui Grenzstein „waleda rööst“ trükiw, siis sellepärast, et Koidula käsikirjas tõeste nõnda oli: „rööst“ ja mitte „wööst“ wõi kuđagi teisiti.

36. Mu isamaa on minu arm. Emajõe Ööbik lk. 29.

See on üks neist vähestest lauludest, kuhu halbu parandusi mitte tehtud ei ole, kui märkimata jätta see „mul“ laulu lõpus, kus Koidula paremini ütleb „mull“:

Su linnud und mull' laulavad.

Praeguses väljaandes küll muutusi ei ole, aga enne on ka sesse laulusse sündinata parandusi tehtud. Laul on üldiselt tuttavaks saanud Eiseni „Eesti Luuletustest“. Seal on laulu lõpp ära muudetud. Koidula ütleb

Su linnud und mull' laulavad,

Mu põrmust lilli õitsetad.

Eisen teeb seda lihtsamaks ja ladusamaks:

Su linnud und mull' laulavad,

Mu põrmust lilled õitsevad.

Võtab lillede õitsetamise au ise omale, On nõnda ladus küll. Aga nõnda oleks Koidula ise ka mõistnud ütelda, kui oleks tahtnud. Nähtavaste ei tahtnud, vaid tahtis ütelda mõnusamast ja omapärasemast, mitte nõnda kuda igäühele isegi sõnad suhu tulevad, ühed teiste õhinal. Koidula saab ka mõnusa riimi. — Ja et riimist rääkimas oleme, siis märgime ka seda ära, et ei ole õige, mis Aavik ikka korrata armastab, et kolmanda silbi riim olevat puudulik. Nagu siit tunda, ei ole puudulik sugugi, vaid on täiemõjuline ja väga hea: laulavad — õitsetad.

Olgu veel üteldud, et Koidula keelevigaselt ütleb „lilled“: Mu põrmust lilled õitsetad. Kas see ehk Eiseni eksi viiski? Ei lugenud mitte teraselt küll.

22. Kallim kingitus.

On muutmata nõnda kui „Eesti Luuletustes“.

43. Eesti muld ja Eesti süda. E. P. Jututuba 1867 nr. 9.

Siin on pisikesi muutusi tehtud. Koidula loeb sõnad „hea“ ja „pea“ siin ja muidu ka sagedaste prosoodilikult kahesilbiliseks, nõnda et ku tema viiendas reas ütleb

Head olen näind ja paha,
see siis temapärast õige on ja on küsitav, kas maksis
seda ümber teha. nagu tehtud on:

Head ma olen näind ja paha.

Tunneme, et kui nõnda ütleme, siis ütlemise iseäralik
mõnu läheb kaduma: libised sõnadest üle ja ei hakka mõt-
lemagi mis nad tähendavad. Koidula rütmus tõmbad lu-
gija pingule, paneb sõnale „head“ tugeva rõhu peale,
nõnda et ei saa tähelepanemata jätta. See on siin tarvilik
seda enam, et järgmised read tähelepanelikku lugemist
nõuavad, muidu jäävad arusaamataks.

Teises salmis on parandatud „rõõmul hõiskasin“, kus
Koidula ütleb „rõõmust hõiskasin“. „Rõõmul hõiskasin“,
seda oskame igaüks ütelda ja ütleme ka ja ei pane tähe-
legi, et ütleme. Koidula siin jällegi meelega ei tarvita seda
igamehe känekäänu. Tema ütlemine on sügavam. Siin on
enam sees kui ainult sõnade tähendus. Mõjub siin nõnda:
rõõm oli nii suur, et ei saanud muidu kui pidin hõiskama.
See sügav ütlemine on siin tarvilik selleks, et peab vastu-
pooleks olema eesmisele mõttele.

Sinu rinnal olen hingand,

Kui ma vaevalt astusin;

Sinu õhku olen joonud,

Kui ma rõõmust hõiskasin.

See tahab ütelda: olin laps ja teadmata, pärast olen tead-
likult rõõmu maitsnud. Kui ütelda selle labase sõnaga
„rõõmul hõiskasin“, siis kaob see vahe ära ja ei ole enam
aru saada, mikspärast meile neid asju üht kui teist üle-
pea üteldakse.

Järgmised read Koidula ütleb täisobjektiga

Minu pisarad sa näinud,

Minu mured kuulnud sa.

See ei ole mitte viga. Aga tundub siiski siin osaobjekt
kohasem olema ja tuleb sellepärast ümbertegemine

Minu pisaraid sa näinud,

Minu muret kuulnud sa

tõsiseks paranduseks pidada.

Viimases salmis eelviimane rida: „Eesti muld ja eesti

süda" on Koidulal sõrendatud ja tuleb ümbertrükkijale pahaks panna, et mitte ära ei tunnud, et sõrendamine siin tarvilik on.

29. Miks kaebad sa? E. Ö. 19.

Siin on vähemaid ja suuremaid puudusi palju. Kõige pealt üks kirjamärgi viga. Neljandas reas on see koolipõisilik kirjamärk, et pannakse komma ja kriips korraga

Kui oled mees, — rõõm maha jäägu

See kahekordne kirjamärk on küll Koidula oma pandud, siin ja muidu ka sagedastegi, aga see siiski ei ole hea. Siin kriips üksi oleks õige. — Neljandas salmis on kirjavaiksi viga:

Mis on see: Tema isamaa.

Koidulal on õigete kirjutatud pisikese t-ga: tema.

Nüüd suuremad muutused.

Teises salmis Koidula ütleb

Su pojad, seda kindlam hoidkem

Veel kokku. . .

See on ümber tehtud nõnda

Su pojad seda kindlam hoidku

Veel kokku. . .

Peab tunnistama, parandus annab siin väga korraliku lause Koidula mitte-korraliku asemel. Aga oleme julged, kui Koidula siin mitte-korraliku lause teeb, siis meelega, sest et see miski asja poolest siiski parem on kui see korralik. Kuulatame ometi, kuda see korralik siin mõjub. Just kui mõni tark vanapapa, kes kõrvalt vaatab ja annab oma palikkudele head nõu. See toon siia ei passi, on liiga tuim. Koidula teeb asja omaks; räägib kui see, kes ise kaasa teeb. Temal nagu ei oleks aega korralikult ütelda.

Kolmandas salmis Koidula laulab

Ei ole aeg nüüd hellast seada

Meil käed rüppe, unistada. . .

ja parandatud on

Ei ole aeg nüüd hellalt seada

Meil käsi rüppe. . .

Kuda on siin õige, kas „käed“ või „käsi“? Kui koolipapa käest küsida, siis tema ütleb kindlasti: „käsi“ on õige, sest eitamine nõuab osajekti. Aga küsime iseoma käest, kuda meie ise tunneme, mis siin omasem on, kas „käed“ või „käsi“. Meie tunneme, et kui ütelda: „käsi“, siis tundub nõnda, nagu oleks käte rüppe panemine miski tarvilik ja raske toimetus. See ettekujutus süü ei passi. Ja ütlemine „käed rüppe“ tundub, et ei ole küll mitte harilik, aga et siiski siin just nõnda ütleva peakski. Tuleb seletada nõnda, et „käed rüppe“ on see, mis nimetatakse pregnantne ütlemine, niisugune ütlemine, mis annab enam kui lihtsalt sõnade tähenduse. Siin on tegevus nähtud ühes tegevuse tagajärgedega: ei ole aeg käsi rüppe panna ja pidada siis käed rüpes. Teistpidi ütelda, siin on kahe ütlemise, rüppe panemise ja rüpes pidamise ühtevõtmine. — Miks tarvilikuks arvati „hellalt“ ütelda Koidula „hellast“ asemel, ei ole ära mõista.

Neljandas salmis Koidula ütleb

Tall' aegsast tähendada püüa,

Mis see on: tema isamaa.

Siin on sõnade järjekord muudetud ja öeldud nõnda

Tall' aegsast tähendada püüa,

Mis on see: Tema isamaa.

See muutus on muidugi prof. Suitsu järelredigeeringu töö, sest Bergmannist ei ole niisugust mitte arvata. Aga see on ropp keeleviga siin laulikule suhu pandud. Eesti keeles on jo tuntud seadus, et küsimise lauses predikaat lõpus seisab ja tuntuks pandud subjekt ikka predikaadi ees on ja ainult teatud kordadel võib subjekt lõppu jääda. Nõnda siis „Mis see on?“ „Kus sa olid?“, ja mitte „Mis on see?“ „Kus olid sa?“ See oleks jälk saksa keel, sest seal on ka küsimistes predikaat ikka teisel kohal: „Was ist das?“ „Wo warst du?“ Nõnda on otsekohehes küsimises ja kaudses küsimises muidugi ka. Või arvatakse, et kui saksa keel kaudses küsimises verbi lõppu jätab, et siis meie enam ei tohi? Et peame ikka saksa keele peale vaatama ja teistmoodi olema kui saksa keel? Nõnda tõeste uuemal ajal arvataksegi ja on välja kuulutatud, et abilauses peab

— saksa keele pärast! — verbi ikka ette võtma ja mõeldakse siis, et ega Koidulagi omal ajal tohtinud teisiti olla. Aga niisugune ette võtmine oleks olnud Koidula ajal ja on nüüd ka jätk keelemoonutamise.

Viimases salmis. Eitatud lauses, nagu juba ütlesime, Koidula sagedaste jätab ei-sõna ütlemata, kui lause ilmagi võiks arusaadav olla. Nõnda meie salmis ka: „Priius iial jaga sull' kullaketti“. Ei oleks maksnud siin ei-sõna juurelisamisega laulurea rütmust rikkuma minna, sest niisugune vigane rütmus, kui siin saadakse, on jo päris võimata:

Ei rikkust, au ta leivas taga
Sa püüdku! Priius iial ei jaga
Sull' kullaketti. . .

Aga selle keelevigase esimese „ei“ salmi hakatuses oleks küll pidanud ära parandama. Selle saamine tuleb seletada nii, et Koidula mõtles lause täielikult: Ei rikkust ega au sa ärgu püüdku.

Olgu veel nimetatud, et selles laulus D. Palgi ühes kohas ka Bergmann-Suitsu redaktsioonist lahku läheb, ühe nende tehtud vea, mis Nurkse juba hurjutas, ära parandab. Teise salmi hakatus käib Palgil Koidula järel õigete

Vaat, kavalus ja kuri tegu. . .

Siin oli esimeses väljaandes „kuri tegu“ asemel „kuritegu“ kirjutatud.

47. Su priiust olid matnud. E. Ö. 53.

Kolmandas reas on muudetud

Su kuue enda vahel

Nad võtsid jagada.

Koidula ütleb „kuube“. Kuda on õige? Seda on raske ütelda siin muidu ka keelevigases salmis. Tundub et keelelikult õige on „kuube“, sest ei ütelda mitte lihtsalt „jagased“, vaid kestva tähendusega „võtsid jagada“. Aga võib ka teisiti tunda, et tähtsaks pannakse mitte tegemine, vaid see, mis tegemisest sai. Siis ei tohiks aga mitte ütelda: võtsid jagada. — Aga esimeses reas peaks kindlaste olema

täisobjekt: „priiuse“ olid matnud, mitte: „priiust“ olid matnud. Kes jaksab siin parandada?

Teises salmis Koidula ütleb

Ja kaugelt seisid kartes

Su lapsed valuga.

Parandaja parandab „kaugelt“ asemel „kaugel“. Mis on siin õige? Mis vahe on? Koolipapa ütleb, et ainult õige on: „kaugel“ seisid, sest seismine, ütleb tema, on paigal olemine ja paigal olla võib ikka ainult koha peal ja mitte koha pealt ära. Ja kuda meie ise tunneme? Tunneme, et on vahe vahel. „Seisis kaugel“ tähendab lihtsalt et seisis seal ja muud midagi, aga „seisis kaugelt“ tähendab, et seisis seal ja võttis osa sellest, mis seal temast kaugel sündis. Siin on siis jällegi tegemist Koidula pregnant ütlemisega, kus kaks ütlemist ühte võetud: „seisid kaugel“ ja „vaatasid kaugelt“, nendest kokku värske ütlemine „seisid kaugelt“. Nõnda siis parandus „seisid kaugel“ on äpardanud.

Kolmanda salmi lõpul on väga halvad kirjamärgid parandatud

Noor priiuse valges riides,

Maailm sind teretab.

Kes teretab keda? Tuleb välja, et maailm teretab priiust, teeb priiusele seda au ja priiuse peab sest rõõmustama. Koidula mõte on palju ilusam ja õigem. Tema paneb „maailm“ kommade vahele

Noor priiuse valges riides,

Maailm, sind teretab.

Siin priiuse teretab maailma ja sellest juba maailmal mak-
sab rõõmus olla. Siin on ka priiuse noorus ja valged riided õiged kohal. Miks sest mitte aru ei saadud? Kirjamärgid olid jo Koidulal selged küll.

Kolmanda salmi alguses on parandatud

Vaat' — elukoit ju tõuseb

kus Koidula ütleb „elukoide tõuseb“. Oleks pidanud selle tema sõna jätma: on seks korraks loodud ja on arusaadav. Ja ega asemele pandud „elukoit ju“ sugugi hea ei ole, mitte sugugi.

Muidu on selles laulus enne Kirjanduse Seltsi väljaandeid ka teised ümbertrükkijad omapoolt halba kirjamärkide muutust teinud. On teise salmi hakatuses nõnda ümber pandud

Vaat, elukoide tõuseb
Su haua äärele,
Üks ingel astub äkist:
„Nüüd tõuse ülesse!“

Nii et aina imestad, mis see koit seal haua äärel tegema hakkab ja kuda ta sinna ülepea mahub. Aga nõnda harilikult trükitakse ja nõnda praegu kõigis koolides õpetatakse, sest nõnda seisab Aug. Raua ja ka Rüdala kirjandusloo lugemikkudes.

35. Mu isamaa, nad olid matnud. E. Ö. 35.

Siin on tarvilikud sõrendused ära jäetud: teises salmis „prii“ ja „oma“, neljandas salmis „prii“ ja viiendas salmis terve lõpurida. Ilma nende sõrendusteta ei ole laul mitte selge küll.

Esimeses salmis on Koidula oma viisi järel eitamise sõna ära jätnud

Muud haavatud maapinnast tõusnud
Kui verelilled õitsema.

Seda on nüisuguseks parandatud

Ei haavatud maapinnast tõusnud
Kuid verelilled õitsema.

Nagu näha, päris arusaamata. Oleks pidanud Koidula muutmata jätma, oli igaühele selge.

Halb keeleviga on tehtud viimases salmis, kus üteltakse Prii oma pinnal jälle leiad

Nüüd eesti rahva pesakest.

Koidula ütleb õigete: oma „pinnalt“ leiad, sest tähtis on mitte see, kus leidja on, vaid kus see, mida leitakse: mitte leidja ei ole omal pinnal, vaid eesti rahvas on omal pinnal. (Vaata minu lauseõpetus § 129.) Aga Koidula keelevigane „pesakest“ selles lauses oleks küll tarvis olnud ära parandada.

Neljandas salmis oleks pidanud jätma nõnda kuda
Koidula ütleb .

Kõrg' kivihoonest sisse tungsid. . .

Ei ole küll sõnakujust mitte korralik, aga see mis asemele
pannakse, on mõtte poolest sobimata:

Ja tuuled kõned vastu võtsid,

Need kandsid põhja niirile,

Ja kivihoonest sisse tungsid

Nad ühe isa südame.

On veider, miks just kivihoone, kui teda ligemalt ei ise-
loomustata.

29. Miks sa nutad. E. P. Jututuba 1867 nr. 30.

Eisenist saadik on kolmanda salmi hakatust ikka nõnda
trükitud

Tõsta pead, oh õiekene.

Aga viimasel ajal trükitakse ka teist moodi

Tõsta pead, mu õiekene.

Nõnda kooliraamatutes, Kampmannis, Rauas, Ridalas. Kumb
on õige? Mis on parem? „Mu õieke“ on igatahes halb,
oma liiga koduse tooni poolest, kõlab nagu „mu kassike“,
„mu kallike“. Nõnda ei sünni ses laulus lillele ütelda. „Oh
õiekesel“ seda halbtust ei ole ja on selle poolest parem.
Aga Koidula ei ütle ei „oh õieke“ ega „mu õieke“, vaid
ütleb veel paremine. Ütleb lihtsalt

Tõsta pead, õiekene.

Nõnda trükitud E. Postimehe Jututoas 1867 nr. 30. Sõna
„pead“ saab siin mõnusa rõhu, tuleb lugeda muidugi kahe-
silbiliseks, nagu seda Koidulast juba teame.

Muid muutusi ses laulus meie väljaandes tehtud ei ole.
Küll on aga varemine juba mõned teised väljaanded selle
ilusa laulu lõpu päris mõistmatal viisil ära rikkunud. Koi-
dulal käib viimane salm nõnda

Kui ta lõunavalgust puistab

Üle õitsva isamaa,

Oh kuis tahame tall' tänu,

Õis, siis vastu õhata!

Mõte on selge ja ilus: praegu on alles koit, aga pärast

tuleb lõunavalgus, siis tahame õnnelikud olla, sina ja mina. See mõte on tarvilik, ilma selleta ei oleks seda laulu ülepea mitte maksnud luuletada. Aga see mõte on üsna tumedaks tehtud, kui nõnda üteldakse

Oh kuis tahame siis tänu,

Õis, sull' vastu õhata!

Päris mõistmata, et õiele tahetakse tänu teha. Mis eest siis? Ja ei ole mitte näha, miks siin tarvis oli lauliku selgeid sõnu ümber muuta — mõttetuks. Esimest korda olen seda ümberluuletust leidnud härra Aug. Raua kirjandusloolikus lugemikus ja nähtavaste sealt on seda ka Ridala oma lugemikusse üle võtnua, nõnda et nüüd kõigis Wabariigi koolides seda laulu just sel rikutud kujul õpitakse ja õpetatakse.

12. Halasta. E. P. 1881 nr. 50.

See laul on minule kättesaadaw ainult tema esimesest äratrukist E. Postimehes 1881 nr. 50. Väljaandjal näib olnud olema mingisugune teine redaktsioon, sest E. Postimehes olewast kujust ei ole tema muutused mitte hästi seletatawad. Mõned märkused saab siiski teha. Kõige pealt tulewad laita need koolipoisilikud õhkamise märgid iga salmi algusrea otsas: „Kallis kuldne isamaa!“ Need on wist Bergmanni pandud, sest tema toimetatud U. T. proowitruk armasteb ka wäga õhkamise märkisid, on neist kohati üsna kirju kohe. Siin on õhkamise märk koguni küsimise otsa pandud:

Armuj Issand, kas sa kuuled!

E. Postimehes see rida on küsimise märgiga ja salmide algusread on komмага.

Teine salm E. Postimehes on nõnda:

Kallis kuldne isamaa,
Maruäike wõtab wõimu,
Ähwardades Eesti hõimu
Walgust wõidab wihmaga!
Millal armu tähega
Päästetakse sinu põimu,
Kallis kuldne isamaa?

Parandajal on teisiti

Walgust wõidab wihmaga,
Halastuse tõwega.
Kes ep päästab sinu põimu,
Kallis kuldne isamaa?

Kust see „halastuse tõbi“ wõetud on, mis siin wihmaga paari pannakse, ja mis see kõik tähendama peab, see on minule arusaamata.

Kolmas salm on E. Postimehes nõnda

Kallis kuldne isamaa,
Piiske paisub paarist paari:
Nõnda luuaks' wikerkaari,
Lõikust pisaratesta!
Issand, sõua isamaa
Läbi rahnu rahusaari —
Armum Issand halasta!

Parandajal nõnda

Kallis kuldne isamaa!
Piisad paiswad paarist paari:
Nõndap luuaks' wikerkaari,
Luuaks' lõikust temaga!
Sõua, Issand, isamaa
Läbi rahnu rahusaari —
Armum Issand, halasta!

Wist oli Bergmannil tarwitada üks warem Koidula käsikiri.

E. Postimehes on luuletuse pealkiri „Kallis kuldne isamaa“. Miks see muudetud, ei ole ära näha. Praegune igitahes parem ei ole.

40. Sind surmani. E. Ö. 13.

Siin on ainult üks märkus teha.

Tõest armsam on mul hing'da
Su põues, Maarjamaa.

Koidula kirjutab siin kahe l-ga ja kärpimise märgiga:
„mull“.

Tõest, armsam on mull' hinga' . . .

Nõnda on õigem. Sest mis tähendab „armsam on mul hingda“? See tähendab, et laulik praegu juba hingab Maarjamaa põues ja sealt laulab. Aga kui ütelda „mulle“, siis hingamine ei ole mitte tõelik, vaid ainult ettekujutus.

Mis muidu teiste poolt sesse laulusse sisse on luuletatud, iseäranis ka see kangemehelik õiguse nõudmine viimasesse salmi ja teises salmis „kannud“ ja „annud“ riimi panemine, sellest jätame siin rääkimata.

32. Ei eksi. E. P. 1881 nr. 23.

Ainult üks märkus. Peab olema mitte:

Lahutame waikses wäes

Ta rasket waimuööd,

waid: „wäikses“ wäes.

32. Puhtud pihud. E. P. 1881 nr. 44.

Koidulal käib teise salmi hakatus nõnda

Mitte uhkusete ohi.

Mitte kiidetuste kõis:

Sulle saagu kalju põhi. . .

Peame tunnistama, et „ohi“ ja „kõis“ ei ole arusaadawad. Ei ole wist ka lauliku poolt mitte mõteldudki mõttelikult arusaadawateks keelesõnadeks, waid ainult sellekordseks täienduseks teiste keelesõnade kõrwa, mis arusaadawad on, sest „uhkused“ ja „kiidetused“ on wäga arusaadawad, ja kõik kokku lause mõte ka on arusaadaw. Kui lugeda seda salmi nõnda, et õigete rõhutada tähtsaid sõnu „uhkusete“ ja „kiidetuste“ ja need uued sõnad enam warju jätta, siis tundub wäga mõnus ja ei märkagi, et wõõrad sõnad sees. Ümberparanduses on arusaadaw salm päris segaseks ja mõttetuks tehtud

Mitte uhkusegi ohi,

Mitte kiitusegi kõis. . .

Mis mõttes need gi-d siin? Kui uhkuski mitte ja kiituski mitte, mis asi siis? Ja muidugi lubamata on „kõis“ sõnast „kõis“ teha, seal kus „kõis“ sugugi ei passi.

Sõrendused „sinul“ ja „sulle“ Koidulal puuduwad. Ei tundu ka tarwilikud, sest need sõnad on juba rütmiliselt rõhutatud, niipalju kui tarwis on.

2. Eestimaa. Wainu Lilled 6.

Selle laulu peame siin Wainu Lilledest terwelt üles panema, et näidata, kuda Koidula ilusad, tundlikult öeldud laulusõnad nii ütlemata labaseks ja halbiks tehakse.

Kaugelt koju tulles.

Eestimaa, Eestimaa —

Kes mind wõtnud üles kaswata!
Eesti leib, mull' üksi magus maitseed —
Eesti piir, mind üksi kindlast kaitsed —
Tänu Isale, et tereta
Wõin sind jälle, kallis isamaa!

Eestimaa, Eestimaa —

Ei ma kauem wõinud kannata!
Oh kui külmalt wõõras päike paistab!
Wõõras keel — kuis ta nii kaugelt kostab!
Igal pool sind nägin, kuulsin ma,
Minu õitsew, lehkaw isamaa!

Eestimaa, Eestimaa —

Ei su häält wõind iial unusta!
Wõõraid laulikuid ma kuulsin palju —
Wanemuise laste kandle laulu
Keegi tunnud — seal siis hüüdsin ma:
„Kuju jälle tahan rännata!“

Eestimaa, Eestimaa —

Sidet nad mull' tegid siidiga:
„Laula!“ meelitas mind wõõras neiu,
Ja ma laulsin: „Eesti pruut ja peiu,
Neid ma üksi tahan ülanda!
Minu armu warjab isamaa!“

Eestimaa, Eestimaa —
 Jälle nüüd su piiri nägin ma!
 Ja kui nuttes suud su mullal' annan,
 Kõrgesse käe taewa poole tõstan:
 „Sinust iial enam lahku ma,
 Isamaa, mu püha Eestimaa!“

Kõige pealt pealkirja muutmine. On mõistetaw, miks seda tehtud on. Laulik oma laulus toob ette üksikuid sellekordseid mõjusid oma kaugelt külaskäigult. Seda on ümbertegijale wähe, tema tahab, et peab olema ülepea isamaa ülistuse laul. Sellepärast paneb sellekohase pealkirja „Eestimaa“ ja kus mõistab, teeb lauliku üksikud nähtused üleüldiseks. Kõiki ümber teha siiski ei saa, mõned asjad on ainult külaskäija seisukohalt öeldud, ja need, kui pealkiri ei selgita, jääwad tumedaks: pead uurima, siis saad aru. Sellepärast pealkiri „Kaugelt koju tulles“ on just nõnda tarwilik ja pealkiri „Eestimaa“ ei ole kohane.

Waatame enne suuremad muutused, siis pisemad.

Teises salmis Koidula ütleb usutawalt ja järeлтuntawalt

Oh kui külmalt wõõras päike paistab!

Wõõras keel — kuis ta nii kangelt kostab!

Lause murdmine on muidugi meelega tehtud. Mitte nõnda, et ütleb walmis otsuse ära, kaks asja ühe korraga, waid rääkides, nõnda ütelda meie silme all teeb otsuse. See annab ustawuse tooni. Ja peale selle, otsused ei ole mitte mõlemad ühte moodi üteldud, waid teine üteldakse teist moodi kui esimene. See teeb kõne elawaks ja jällegi ka usutawaks, sest mõlemad otsused on igaüks oma ette tehtud, mitte üks teise õhinal. Sellest ütlemise mõnust ei ole ümbertegija midagi märganud, waid rahulikult teeb mõlemad laused ühemoeliseks ja igawaks:

Oh, kui külmalt wõõras päike paistab!

Kuis nii kangelt wõõras sõna kostab!

Kas usume tema kõnest ka, et laulik tõeste tundis, et wõõras sõna kangeste kostab? ja just nimelt „sõna“, mitte „keel“, nagu Koidula ütleb?

Kolmandas salmis Koidulal

Ei su häält wõind iial unusta.

See on tõeasja äramärkimine ja sellepärast usutaw: seal wõörsil seekord oli nii, et ei wõinud. Aga kui ümbertegija selle asemel nõnda ütleb:

Kuis su häält ma wõiksin unusta!

siis see on labasesuulise isamaamehe hooplemine. — Ja kui õrn ja tagasihoidlik on see, mis Koidula edasi ütleb:

Wõõraid laulikuid ma kuulsin palju —

Wanemuise laste kandle laulu

Keegi tunnud. . .

ja kui toores see, mis ümbertegija selle asemele paneb

Wõõraid laulikuid ma kuulsin palju,

Wanemuise laste kandle wastu

Ei wõind ükski wõõras astuda,

Weel ta waim sull' jäänud, isamaa!

Koidula wiimase rea jätab hoopis ära ja paneb asemele midagi, mis kustki pärit ei ole. Et Koidulal eitamise sõna on ära jäetud, aga see ei sega mitte sugugi, sest räägime jo kõnekeeles ka just nii: „keegi tunnud“ — keegi ei tunnud.

Neljanda salmi teise rea asemele pannakse jälle isamaamehe lööklause sisse

Kaugel ei su pojad rahu saa.

Kas ta aru ei saanud, mis tähendab „Sidet nad mull' tegid siidiga“? Wõi kartis, et kuuljad aru ei saa? Wõi pidas seda ilusat sõna sobimataks? Kuda sobib tema oma parandus laulu järeltulewate ridadega? Ei näi ülepea mitte sobima. Sest seda ta ikka wist ütelda ei tahtnud, et eesti mehele wõörsil ei anta rahu, waid pannakse kohe laulma. Aga nõnda tema sõnadest paistab.

Laulu wiimased read on ümberparandajal nõnda

Iial enam sust ei lahku ma,

Isamaa, mu kallls Eestimaa!

Koidula ilma ei-ta ütlemine ei ole mitte halwem ja „püha“ Eestimaa oleks pidanud Koidulale puutumata jätma.

28. Kodu. W. L. 39.

Siin on ainult üks pisikene muudatus tehtud. Koidula ütleb:

Ei pool nii armas polnud seal kahekordse eitamisega. See tundub siin omane olema ja oleks pidanud nõnda jääma, aga on ilmaaegu ümber parandatud, „polnud“ asemel „olnud“ kirjutatud.

23. Unenägu.

On ilma muutusteta nõnda kui Eiseni „Eesti Luuletustes“.

25. Soome sild. E. L.

On muidu muutmata nõnda kui Eiseni „Eesti Luuletustes“, aga viimases salmis siiski on halb wiga tehtud

Oh tõuse, tegu, tõte!

Peab muidugi olema „tõtte“, kahe t-ga, sest ei ole jo mitte tõttamisest öeldud, waid tõest.

148. Tulnud. E. P. Jututuba 1867 nr. 26.

Muidu muutmata nõnda kui esimeses trükis, aga eelviimases reas muutus:

Maailmal' teatust hüüa,
kus Koidula ütleb „teadust“ pehme d-ga. Ei ole õigust laulikule sõnu suhu panna, mis tema ajal keeles ülepea ei olnud. Ja ega tema oma sõna halb ei ole. Selle aja kohta wäga õige.

147. Kewade and. W. L. 12.

Viimases reas halb muutus. Koidula ütleb

Et weel nii palju õnne näeksin,

Nii palju õisi näha saaksin —

Kes oleks seda uskunud!

Seda on nõnda parandatud

Nii palju õisi näha saaksin,
Ei eile seda uskunud.

Kas see viimases reas peab wist kerge nalja toon olema?
Ega Koidula sõnades midagi puudulikku ei ole. Ja nalja
toon siia ei sobi.

146. Ööpik. E. L.

On muutmata nõnda kui Eesti Luuletustes. Aga peaks
kirjutama pehme b-ga „ööbik“.

158. Lõoke ja rohuke. W. L. 41.

Jällegi pealkiri muudetud ja nimelt halwemaks. Koi-
dula pealkiri on tõsine ja asjalik: „Lõo ja rohi“. See
kene-dega pealkiri tahab wist kudagi poetilikum olla, on
ags ainult imal ja lääge.

Esimeses salmis Koidulal näib olema keelewiga:

Pilwe keskest lõo
Hõiskab laulu häält
Nähes noore rohu
Tõuswat mulla pealt.

Des-infinitiiw käib ikka osa-objektiga (waata minu Lause-
õpetus § 37). Sellepärast peaks korrapäralikult ütlemä:
nähes noort rohtu tõuswat. Aga siin siiski tundub, et wõiks
olla ka täisobjektiga, just nõnda kui Koidula ütleb: nähes
noore rohu tõuswat, sest siin des-infinitiiw ei ole mitte
oma korralikus üheaegsuse tähenduses (sest see jo on see
osaobjekti nõudja), waid tingimise wõi põhjuse tähenduses:
sest et näeb noore rohu juba tõuswat. Parandaja teeb siin
teisiti ümber:

Näeb ta noore rohu
Tõuswat mulla pealt.

Aga see parandus ise on jällegi wigane, sest on saksakee-

leline tingimise lause, mis rikkumata eestlasele päris arusaamata on, kuigi seda saksakeele mõistjad kirjamehed sagedastegi tarwitavad. Saksa keel saab tingida muudetud sõnade järjekorraga: „sieht sie das Gras“, kui seda eesti keeles järele teha, siis tundub saksik. Peab ütleva kui-ga.

Teise salmi anname kummaltki poolt terwelt. Koidulal

Ei ta siis ka muuda
Kurwaks häälekest,
Kui noort rohtu nägi
Tärkwat h a u a seest.

Parandajal:

Ei ta siiski muuda
Kurwaks häälekest,
Kui noort rohtu tärkwat
Nägi haua seest.

Siin on kolm muutust. Esiteks „siis ka“ asemel „siiski“. Mis wahe on? „Siiski“ (= „siis + gi“, rõhutatud adverb, auch dann nicht; mitte sidesõna „siiski“) on subjektiivne ja ootab, et peaks ikka muutma. „Siis ka“ ei tükki oma sooviga ette, waid paneb rahulikult tähele, kas muudab wõi mitte. Kumb on siin parem? „Siis ka“ on hea ja „siiski“ on halb, sest ei ole kohane linnukese tegewust arwustama minna, waid õige on rahulikult ja ilma kihelemata ära märkida, mis on, ja sellest siis otsus teha. Siis oleme us-tawad. — Teine muutus on, et on sõnade järjekord teiseks tehtud: „tärkamine“ on „haua“ kõrwast ära „rohu“ kõrwa pandud. Kas on nõnda parem? Mine tea. Igatahes nii palju mitte, et maksis muutma minna. — Kolmas muutus on, et sõna „haua“ sõrendus on ära jäetud. Sellest on suur puudus, sest nüüd peame ise kaua uurima, enne kui märkame, et õigeks arusaamiseks peame sõna „haua“ sõrendama, s. o. rõhuga rääkima. — Saame siis nelja rea peale kelm parandust ja mitte ükski ei paranda. Oleks pidanud neljanda weel tegema ja selle „häälekest“ oma „kest“-lõpuga teisest reast ära parandama, sest see Koi-dulal tõeste ei ole mitte hea.

Kolmandas salmis on „haljas heinake“ asemel öeldud

„haljas rohuke“. Wist sellepärast, et hein jo mitte haljas ei ole, kuiw hein nimelt mitte.

Kõik kokku, kui wõtta see laul selles paranduses, nagu ta siin pakutakse, siis ka terase meelega inimene peaks kaua mõtlema ja uurima, enne kui laulu mõtte kätte saab — wäheni terane ülepea ei saa — aga Koidula antud kujus on laul juba teisest lugemisest kindlaste arusaadaw.

145. Ja õues on kewade. E. Ö. 21.

On muutmata.

161. Järw. E. P. Öhtukõned.

Teises salmis parandatud

Hüüab pikalt, rahusalt

kus Koidula ütleb „rahulist“. „Rahusalt“ on ilus sõna küll, aga kui Koidula ise tahab „rahulist“, siis peab seda temale jätma. — Nõnda ka neljandas reas ei sünni mitte parandada „tasaselt“, kui Koidula ise ütleb „tasakest“. Seda siin juba sellepärast mitte, et Koidula selle sõna siit järgmise salmi hakatusesse üle wõtab:

Wesi kuulab tasakest'.

Tasakeste wesi kuulab. . .

See sõna ülewõtmise ilu läheb ümbertegijal hoopis kaduma. Tema saab niisuguse salmide wahe:

Wesi kuulab tasaselt.

Tasakesi wesi kuulab. . .

Kui tahetakse, et peab seesama asi olema ühes reas ja teises ka, siis peab ka sellesama sõnaga ütlema. Kõige liiksaks parandaja saab weel inetu kõla: „tasakesi wesi“. — Wõiks jo jonnida, et „tasakesi“ ei ole keelelikult õige. Aga see oleks jonn.

Kolmanda salmi kolmas rida näib olema päris wigane juba Öhtukõnedes ja siin paranduses ka.

129. Sügise mõtted. W. L. 46.

Koidula ütleb mitte

Pikkamisi pead ju tõstad sa
waid lihtsalt

Pikkamisi pead tõstad sa
ja on temal niipalju parem, et seda sobimata „ju“-d ei ole.

152. Lained. W. L. 29.

Ainult vähesed muutused tehtud. Kaks korda „ei“
sisse pandud:

ja Aga lainte jooksu
Ei pea midagi

Tagasi ei tule
kõigist üksigi

kus Koidulal on:

ja Aga laine jooksu
Pea midagi

Tagasi neist kõigist
Tule üksigi

Halwem on, et „kiirest“ ja „kärrest“ ära segatakse. Koi-
dula ütleb: Kiirest lähewad tunnid mööda, ümbertegija
parandab „kärrest“, mis mitte õige ei ole.

98. Kui päewa kära aega — E. Ö. 36.

Peale vähemate muutuste on ära märkida kaks täht-
samat. Neljandas salmis „tähtis taewa“ asemel „tähistae-
was“ ja wiendas „korra mööda“ asemel „kordamööda“.
Kogu see salm käib Koidulal nõnda:

See käsi, kes neid seadis,
Et korra mööda nad
Kõrg' taewa laotusel
Seal lendwad, piirawad. . .

Koidula jo ise teadis ka, et on olemas korralik ütlemine keeles „korda mööda“, mis tähendab: üks enne, teine pärast. See tähendus temale siin ei passinud. Sellepärast wõttis omale wabaduse sõnu uut wiisi ühendada: „korra mööda“, et küll lugija aru saab, mis ma sellega ütelda tahan: kõige pealt — et mitte: „korda mööda“, sest kui seda tahaksin, siis ma jo ka nõnda ütleksin, waid mis just, seda mõte ise siin juhatab selgeste küll, siin kaksiti mõistmist olla ei wõi. — Seega siis ei ole mitte kohane laulikule just seda ütlemist sisse parandada, mis tema ise meelega kõrwale jättis.

120. Ema süda. E. Ö. 30.

Siin on wäga halb wiga tehtud. Peab muidugi olema

Mõnd kallist südand kaotin

nagu jo muidu ka trükitakse, ja mitte:

Mõnd kallist, süda, kaotin.

Koidola jo ütleb küll keelewigaselt „süda“: „Mõnd kallist südda kautsin“, aga kommasid ometi ei pane mitte.

178. Sügawal. E. P. Öhtukõned.

Kaks halba wiga. Teise salmi lõpul

Ja kalliskiwi hiilgusel

Nüüd unustud

See ometi ei tähenda mitte midagi. Koidulal on mitte „Nüüd“, waid „Rüüd“:

Ja kalliskiwi hiilgusel

Rüüd unustud

ja tahab, et sest tema sekssamaks korraks öeldud sõnast

peab aru saama: tähendab just seda, mis ta siin ainult tähendada võib. Seega siis päris kindel tähendus.— Siiski see sõna tuleb Koidulal ka muidu ette, näit. luuletuses „Wägi“

Mu süda, mu süda, eks hoidnud
Sind nutu rüüd?

Viimases salmis peab olema „ilu“, mitte „elu“:

Ja kui ei kombest, näost sa,
Silm, tea ilu korjata. . .

Suits-Bergmannil wist trükiwiga. Aga seda ei oleks pidanud kordama.

187. Küsimused. E. P. 1881.

On muutmata.

197. Ise. E. P. 1881 nr. 34.

Koidula sõrendatud sõna „himu“ teises salmis on sõrendamatu jäetud ja sõna „ise“ kolm korda sõrendatud ilma Koidulata. Wiimane sõrendus nähtawaste üsna wale

I se oma Kolgata
Kujub sulle kibuwitsad
Krooniks, waga wõitleja.

Siin tuleb rõhutada mitte „ise“, waid „oma“. — Need sõrendused ja sõrendamata jätmised on wist prof. Suitsu järelredigeeritud, sest just needsamad on ka Sööt-Suitsu „Eesti Luules“.

179. Seltsimees. E. Ö. 15.

Peab kirjutama mitte „Isa meie“, waid „Issa meie“.
Üks wigane heksameeter sisse tehtud:

Talwet puistan ma sinu noorte juuste peale;

[ma ajan. . .

Koidulal (wanas kirjawiisis) nõnda :

Talwet puistan so nore juuksede peale ;

[ma aean. . .

Ei pea kartma sõnakuju „juuksete“, see on üsna korralik.

Olen lõpule jõudnud. Kui kõige peale tagasi waadata, siis — lugenud küll ei ole, aga iga laulu kohta üks halb muutus kindlaste tuleb neis lauludes, mis minul wõimalik oli järel proowida. Et neis teistes, mis minule praegu waremates trükkides mitte kättesaadawad ei ole, vähem oleks muutusi tehtud ja vähem halbu, seda ei ole põhjust arwata.

Mis nüüd kõige selle kohta ütelda? Mis Koidula ise ütleks, kui oma laulude wäljaandeid loeks? Tema on esinene, kes meile eesti keelega ilu teeb. Ja jaksab teha. Ega temal muud soowi oma lauludega ei olnud kui see, et teistele ka osa anda sest ilust ja mõnust, mis tema ise tundis, et teised ka ühes maitseksid ja ühes rõõmustaksid. Ja kui ta nüüd nägema peab, et see, kes ühes maitsta pidi, niisugune on, et ülepea maitsta ei jaksa, ilust aru ei saa, siis wõime arwata küll, mis ta ütleks wõi ütlemata jäta.

Kui meile Jumal annaks tõsiselt suure kirjamehe, nagu meie seda kõik soowime ja loodame, mis meile siis temast oleks? Oleks ainult nii palju, kui meie ise jaksame temast osa saada. Mis üle selle on, seda teeksime oma moodi ümber. Trööstime ennast sellega, et see ei ole mitte ainult meiega nõnda, waid on igal pool nõnda. See on loomulik, nõnda teewad kõik.

Koidulast on wiimasel ajal hakatud rääkima niisuguse tooniga, nagu oleksime meie temast juba üle kaswanud. Tema laulude wäljaanded näitawad, et praegu weel vähe ulatame temast aru saama.

Teine osa.

Laulud „Kogutud Luuletustest“, mis „Walitud Lauludesse“
mitte ei ole wõetud.

1. Teretus. E. Ö. 3.

See on Emajõe Ööbiku esimene laul.

Kolmas salm on Koidulal nii:

Palub: lahkelt wastu wõta
Nõdra keele sõnakest!

Nõnda on ütlemine wigane, sest peaks olema „sõnake“. Aga see jälle rikuks riimi ära. Tuleb siis parandaja muutus heaks kiita: on keelelikult õige ja ütlemise mõnu ei vähenda:

Palun lahkelt wastu wõtta
Nõdra keele sõnakest.

Laulu wiimased read parandajal

Ja mis südamest on tulnud,
Miugu jälle südame

on korralikud ja laitmata ja oleksime walmis nendega leppima, kui meie miite ei teaks, et Koidula ise neid palju paremine on ütelnud:

Ja mis südamest tuln'd, mingi,
Jälle mingi südame!

Need on elawad ja tungiwad ja ustawad ja nende kõrwas tundub parandus õige labane mitte oma sõna, waid tuntud kirjasõna kordamine. Koidula ütleb ka sedasama, aga ütleb seda oma tooniga: see teeb ütlemise usutawaks. On seletatud, et Koidula sõna „tuln'd“ oma raske kujuga meetrilikult ei passi mitte wärsi rõhutusse kohta ja et sel-

lepärast juba peaks wärsi ümber tegema. Aga Koidula ei taha mitte, et peab ses sõnas nimelt just kõik trükitud kirjatähed wälja lugema. Täht n seal on ainult ortograafilik, mis wist mitte üheski murdes ei räägita. Korralik rääkimise kuju on „tuld“.

5. Õpetus. W. L. 20.

Ses laulus on ainult wähe-tähtsaid muutusi tehtud. Laul ise on wäga wähe koidulalik, on ehtsas Jannseni toonis. Peab arwama, et on wist kogemata Koidula laulude hulka sattanud. Sedasama tuleb ütelda ka eelmise laulu „Üksmeele“ kohta, olgugi et see koguni Koidula „Walitud lauludesse“ on sisse wõetud.

11. Õige. E. P. 1880 nr. 39.

Laulust arusaamine on wäga raskeks tehtud. Koidula tehtud kergenduse, et kolm peaasja sõrendusega ära määrgib, jätab parandaja kõrwale: õige meel, õige sõna, õige elu. Kui need sõnad kohe wälja paistawad, siis on arusaamine kergem ja laul läheb huwitawaks.

Teises salmis ilmaaegne kärpimise märk sõnas „meil“, kus Koidula kirjutab ilma märgita „meil“. Sest mõte on, et olgu seesmiselt ja lahutamata igal ajal, mitte ainult wäliselt ja ainult seks korra.

Neljandas salmis Koidula ütleb

Kas sa silitad ehk taod. . .

Parandaja parandus „Kas sa helised wõi taod“ on halb, sest räägitakse ainult sõna tulusast tegewusest ja jaotatakse see kaheks: silitamiseks ja tagumiseks. Helin on sõnane laituseks ja „eesti jagude“ liitmist ei saa helinast oodata.

Wiiendas salmis pannakse Koidula „õige elu“ asemele „õige tegu“. See ei sobi, sest kuda wõib Taara tammik teoks tõusta? Aga eluks küll.

Wiimases salmis jällegi wigased kärpimise märgid ja sobimata sõnad õigete asemel. Peab olema nõnda, nagu Koidula ütleb: „Eesti pisarad sul (see on: Taara tammikul) kasteks“, mitte „sull“, sest tahetakse ütelda, et on juba, mitte et saavad olema, sest see tooks inetu ettekujutuse, et tahame meelega nutma hakata. — Nõnda ka järgmises reas mitte „sull“, vaid ilma kärpimise märgita ja hoopis teine sõna „meil“, see, mis Koidulal on. Sest mis tähendab: eesti waim olgu Taara tammikule eluasteks? Siin on Koidulal jällegi teine sõna „sammuasteks“ ja tema mõte on arusaadaw: Pisarad on sul (Taare tammikul) kasteks ja meil on eesti waim sammu astuda, — siis läheb edasi. Eelwiimase rea lõpul Koidulal on mitte koolon, vaid kriips, kõik kokku nõnda:

Eesti pisarad sul kasteks,
Eesti waim meil sammuaasteks —
Edasi!

Nõnda! See on arusaadaw ja on ilus.

12. Kindel põhi. [E. Ö. 49.

Wähemaid muutusi palju, iseäranis halbu siiski mitte. Esimeses salmis

Kes, kui kõik muu ka kõiguks. . .

kus Koidulal on „kõigub“. Kuda siis tõe poolest on? Kas kõigub või ei kõigu mitte, vaid ainult oletame, et kõiguks? Tahetakse ütelda, et tõeste kõigub. Siis ei oleks pidanud mitte muutma. — Salmi wiimases reas Koidulal mitte „Ei wõta lahkuda“, vaid „Ei hakka lahkuma“.

Teises salmis Koidulal mitte „kallimalt“, vaid „kallimast“, mis vähemast riimi pärast parem on. — Salmi wiimased read weidraks moonutatud, et ei wärise, aga hingawad rahu. Koidulal

Ei wärise seal rahwas,
Kui müürid seisawad.

Kolmandas salmis Koidulal mitte „kinnituseks“, vaid „nurgakiwiks“. — Salmi wiimases reas Koidulal

Siis waenlasel liig kanged
Ja targad oleksid!

Selle asemele parandaja paneb midagi labast ja sobimatat:
Siis kõigil' teistel' kindlaks
Eesmärgiks oleksid.

Wiies salm Koidulal on tungiw, kordamisega, aga peab
toonid

Mu rahwas, wõta, wõta
Neid kahte sõna sa
Kõik töös ja tallituses
Teejuhiks lõpmata!

Parandaja teeb ütlemise ümber rahulikuks ja väga korralikuks, aga siis wiimane sõna „lõpmata“ ei sobi enam, sest ei ole sellest toonist. — Salmi wiimased read Koidulal

Mis truudusega katad —
Siis kindlast ehitad.

Kriips eelwiimase rea lõpul on hea, sest teeb wiimase rea, kus peamõte on, enam iseseiswaks; on ette walmistatud juba „mis“ läbi, mis mõtte juba loogilikust kui-lausest kõrwale wiib. — Wiimases reas passib ainult „ehitab“, sest „põhjendab“ on liiga wähe.

14. Häda meile. E. P. Õhtukõned.

Teises salmis Koidulal „mööda maade kihutasid“ muidugi on wiga. Aga parandaja „mööda maada“ ka on wastik. Jätan otsustamata, kumb wähem halb on.

Wiimase salmi hakatuses Koidula kirjutab lahus „wana sõna“, mitte „wanasõna“. Tundub nõnda kohasem.

16. Wanaisa. E. P. 1881 nr. 38.

Laul on esimest korda ilmunud E. Postimehes 1881 nr. 38. Koidula pärast pahandab, et Grenzstein ilma tema

lubata kõrvalt saadud laulu ära trükib ja pealegi wigagaselt. Waata Koidula kirjad omastele lh. 453. Parandajal näib olnud olema Koidula õige tekst. Laulu mõttekäigust on raske selget aru saada. Märgin wahed ära.

Esimese salmi teine rida minu ärakirjutuses puudub, aga on mõtte poolest tarwilik.

Kolmandas salmis „armid“ asemel on E. P. „ammu“.
„Armid“ passib mõtte poolest paremine.

Neljandas salmis E. P. „Mida koidutõuse toond“. Nõnda on koidulalik. Sessamas salmis „Leegid“ asemel „Leeked“.

Wiendas salmis mitte „pinnale“, waid „seemnele“.
Salmi lõpus minu ärakirjas

Oma lootust omal näul,

Oma haawu lugewad.

„näul“. mitte „nõul“. Kuda „nõul“ mõista wõiks, ei oska arwata; „näul“ olen nõnda mõistnud, et mida vähem armisid näol järele jääb, seda rohkem lootust.

Wiimases salmis on sõrendatud kaks esimest sõna „Eesti õigus“, mitte ainult „Eesti“ üksi. Nõnda muidugi on õige. — Neljandas reas „kaduwal“ asemel „kodumaal“, „kaduwal“ näib õige olema.

20. Küll tahaksid nad! E. Ö. 56.

Koidula hakatus

Küll tahaks nad sind heita

End' jalgil' isamaa. . .

on mõnus, sest on selge. Parandaja parandus

Küll tahaksid nad heita

Sind jalgil' isamaa. . .

on mõnuta, sest ei ole mitte kohe selge, mis mõttes jalgile heitmine mõeldud on, kas oma jalgile wõi kellegi teise. Wigase sõnakuju „jalgil“, et Koidula kord nõnda kirjutanud on, tahaks puutumata jätta. Wist „käsil“-kuju i pärast ei tundu wäga wõõrastaw olemagi. Kärpimine „end“ „enda“ asemel ei ole küll hea, aga kui ilma temata mõnusast

ütelda ei oska, siis lepime. — Wiendas reas Koidula ütleb „haawu“, mitte „haawad“

Teises salmis Koidulal

Weel waimusided kanged. . .

„Need sired“ luuletaja omnti tohib ütelda ja ei olnud tarwis ümber teha: „waimuside kange“. — Kolmandas reas „raudmeeled“ järel Koidulal on komma, ja see on tarwilik, et ära hoida wale ühendust „raudmeeled ja keeled“.

27. Ma kannan leina. E. P. 1881 nr. 35.

Koidulal iga salmi kaks wiimast rida rinnast wälja tahapole tõmmatud, muidu muutmata.

30. Omal teol. E. P. 1881 nr. 51.

Koidula teises salmis mitte „elu-iha“, waid kahes sõnas „elu iha“ ja „iha“ järel komma, mis selguse pärast wäga mõnus on.

32. Ei eksi. E. P. 1881 nr. 23.

Koidula ütleb: „Nii teeme rahwa tööd“, see tähendab tõsist raswa tööd, mitte seda, mis nõnda nimetatakse. Pa-randaja kirjutab sõnad ühte ja saab siis just selle kaht-lase „rahwatöö“. Ka kolmandas reas teeb halwa wea: „wäikses wäes“ asemel ütleb „waikses wäes“. Muidu muutmata.

34. Üht eesti laulu. E. Ö. 26.

Pahakspandawaid muutusi ei ole.

36. Neid austa! W. L. 39.

Pealkiri Koidulal punktiga, mitte õhkamise märgiga.

Laulu hakatus parandajal

Mu rahwas, kas sa oled
Üks kordki küsind end. . .

„Üks kordki“ toob ütlemisesse wale tooni sisse, sest ilma põhjuseta rõhutab sõna „kord“, nagu oleks üks kord veel wähegi. Koidula ütleb „Ka korda“, kus „korda“ süntaktikult wigane on. Õige oleks „kord“ ehk „korra“. Waata minu lauseõpetus § 49. — Wiimases reas on Koidulal enam sobiw „mõndi“ parandaja „mõnda“ asemel.

Teises salmis Koidulal

Et püüame nii wähe
Neil koormat kergita.

Parandaja ütleb „wähe“ asemel „pisut“. Mikspärast küll? Kas tõeste ainult sellepärast, et selle haruldasema ja poeetilikuks peetud sõnaga iseäralik olla, kus ometi Koidula „wähe“ nii asjalik ja hea on? Sest on otsekohene, ilma moonutamata, omaaegne, mitte Hornungi aegne. Wõi ehk täheriimi pärast: püüame pisut? — Siis on ses salmis veel kaks koolipoisilikku õhkamise märki pandud, kus Koidulal õigeste on küsimisemärgid.

Kolmanda salmi hakatus Koidulal

Mu rahwas, et su keskel,
Suur Jumal mehi pand. . .

mis parandaja nõnda ümber parandab:

Mu rahwas, et su keskel
On Jumal mehi pann'd. . .

Kärpimise märk „keskel“ järel on muidugi tarwilik ja „on“ oskaksime lausesse isegi juure mõtelda. Koidula ütleb „Suur Jumal“ sellepärast, et tahab toonitada, et ta siin Jumalat tõsiselt mõtleb ja mitte ainult kõnekäänulikult seda sõna suhu ei wõta, nagu parandaja wärsis tõeste nõnda tundub. — Salmi lõpuosas Koidulal

Ep ole siis jo unund
Sa teiste hulgas weel.

Parandaja parandab „hulgast“. See tähendab siis: nü, et kohe hulgast wälja — ununenud. — Järgmises reas on „kostab“ asemel „kestab“ pandud. Wist eksitusest, mitte meelega.

Neljanda salmi hakatus Koidulal

Sest aga tõtta, rahwas!

Neid auga tereta,

Kes waewa see eest näewad!

Parandaja parandab seda niisuguseks

Siis tõtta, tõtta, rahwas,

Neid auga tereta,

Kes su eest waewa näewad!

Tundub, et kordamine „tõtta, tõtta“ ei ole siin õige toon. Neid-sõna sõrendus on siin otse mõttewastane, sest rõhutada tulewad ennem järgmised sänad „auga tereta“. Miks kolmandas reas tarwis oli mõtet ja sõnade järge muuta, seda ei ole ära näha.

Wiimases salmis on wäga halb muutus tehtud: „kuinud õiekese“ asemele pandud „haljas õiekene“, seal kus see sugugi ei passi. On iseloomulik parandaja maitse kohta. — Kolmatwiimases reas tarwilik kärpimise märk ära jäetud: „neil“ asemel „neil“.

38. Emajõe kaldal. E. Ö. 4.

Neli korda tarwilik kärpimise märk ära jäetud, kus Koidulal õigeste pandud on: teises salmis „rõõmul“ ja „laulul“; kolmandas salmis „meil“, ja wiendas salmis „mull“.

Viiendas salmis Koidulal keelelikult wigane, aga mõtelikult õige mitmearwulik sõnakuju „piirdesse“ = piirdesse. Parandaja ühearwuline „piirisse“ ei sünni.

46. Isamaa, usk, rahwas! E. Ö. 42.

Teise salmi hakatus on arusaamata

Kui iial aeg on, tuleta

Neid sõnu meelega — nüüd ta tulnud!

Sel ei ole miski mõtet. Aga kui esimeses reas komma ära jätame, siis on ütlemine selge: „tuleta“ on mitte käskimine, vaid infinitiiv ja on Koidulal ka selgeste küll infinitiiviks kirjutatud kärpimise märgiga: „tuleta“¹. Koidula küll on pannud ka komma infinitiivi ette, aga see on temal tema iseäralik märkide panemise viis niisugust infinitiivi ikka kommaga lahutada, näit. ka „Sind surmani“ — laulus: „Tõest armsam on mull', hinga' su põues. . .“ Seega siis peab olema ilma kommata

Kui iial arg on tuleta

Neid sõnu meelde — nüüd ta tulnud. . .

Sessamas salmis „ära väsi. . . ülenda“ on wigaseks jäetud, aga järgmises ütlemises samasugune wiga õigete ära parandatud: „Ära jäta kandmast“, kus Koidulal „kanda“ oli.

Laulu wiimastes ridades on mõnu kahjuks ilmaaegne muutus tehtud. Tundub ometi hea ja õige nõnda kuida Koidula ütleb

Las' prii, las' truu, las' waga näha

Mind surres weel mu isamaad.

Mis parandaja selle asemele parandab

Las' priilt, las' truult, las' wagatt näha. . .

see on raamatulikult tuim. Kuida seda grammatilikult seletada, see on iseküsimus. Võib olla, et ei oskagi seletada. Siis jätame seletamise teiste teha, kes targemad on. Aga oleme julged: mis tundjale inimesele õige ja hea tundub, sel on ka oma mõjus põhjus just nõnda olla: ka kui meie ära mõista ei jaksa, aga põhjus on. Kui praegust ütlemist proovida, siis näeme, et just nõnda räägime muidu ka: „Tahaksin oma poega näha õnneliku“, tahaksin oma lapsi näha õnnelikud“, „tahaksin sind ükskord ka rõõmsa näha“. Siin na-ga ütelda, nagu uuemal ajal moeks on wõetud: õnnelikuna, rõõmsana, ei ole hea, sest na-kaasus juba isenesest on halb ja siin tunduks raamatulikult labane. Proowitagu ometi ja tunnistatagu. Ega julge keegi ütelda, et na parem oleks.

kui mõnusat keelerääkijate sõnad suus, mis õpetlikud oleksid, teiseks muudame?

Järgmises salmis tarwilik kärpimise märk ära jäetud, peab olema: „tõuswad müürid ristiusul“, mitte „ristiusul“, sest et see teist wiisi mõista tuleks kui Koidula siin tahab.

Järgmises salmis „murdsid“ järel ilmaaegne komma tehtud. Ja ehk oleks kohane salmi wiimast rida nõnda trükkida: „Eesti rahwas Eesti maal“, suuremaks rõhutamiseks mõlemad sõnad lahus, Koidulal on mõlemad ühes: „Eestirahwas Eestimaal“.

Järgmises salmis Koidula ütleb ilusaste ja omapäraselt

. . . . see armus käsi
Sinu üle laotas.

Parandaja parandab „armu käsi s. ü. l.“. „Armu käed“ on ärataotud kiriklik kõnekään, mis siia ei passi, kus parem juba ees. Aga peaks ütleva mitte „laotas käsi“, waid „laotas käed“. See oleks ka meetrilikult Koidula prosoodia kohane.

Järgmises salmis wigane „priiust“ sisse jäetud ja siis üks päris arusaamata rida oma luuletust tehtud: „Seadus tuleleegi löönud“. Mis see peab tähendama? Koidula sõnad olid ometi selged küll ja arusaadawad ka

Seadus'tuli leeki löönud.

Järgmises salmis kui Koidula ütleb: „ kust tuli maad ja peret. häwitas“, siis teame, et tema oma partitiivse objektiga tahab ütelda seda, mis korralikus keeles akkusatiiviga öeldakse: maa ja pere häwitas. Nõnda peaks parandama ja mitte „maad ja peret“ puutumata jätma, sest see on wigane. Koidula ise praegu nõnda ei tahaks. — Järgmises reas Koidula ütleb mitmearwu kujuga „surnupõllal“, nagu tema muidu ka sest sõnast niisugust kuju tarwitab. Mitmearwu tähendus on siin tarwilik. — Järgmises reas Koidulal on wigane sõnakuju „weretilgaist“. Korralik ja passiw kuju oleks „weretilkest“. Parandaja parandatud „weretilgast“ ei sünni, sest ei ole mitte üks tilk, waid mitu.

Eelviimases salmis Koidulal viimases reas „ööset armastab“. Parandaja parandab asemele „ööd see armastab“. Ei oska arvata, kuda seda mõista; kes see „see“ on, kes armastab. Kui eelmise rea „kõne“, siis peaks teist moodi ütleva. „Ööse“ on ometi korralik keele sõna. Ei peaks teda kartma.

54. Pühapäewa kellad. E. Ö. 9.

Esimeses salmis ütlemise mõnu kahjuks sõnade järjekord teiseks muudetud. Koidulal

Kõrgest tornist puhtalt hüüdsid
Kellad pühakojale

ja parandajal

Kõrgest tornist kellad hüüdsid
Puhtalt pühakojale.

Eesti keeles on niisugune seadus, et otsekohe rõhutuma tegusõna ees on rõhulise sõna koht. Meie lauses siin hüüdsid-sõna ees. Koidulal seisab seal täierõhuliselt sõna „puhtalt“ ja parandajal sõna „kellad“. Kui parandaja lauset loeme, siis märkame, et temal sõna „puhtalt“ hoopis nagu warju jääb: ei tähenda midagi ja on otse koormaks ütlemisele. Koidulal „kellad“ samas wärsikohas ei lähe mitte kaduma, sest on tarwilik lauseliige. Nüüd aga on „puhtalt“ järeltulewaks mõtteks tarwilik, sest temast üteldakse edasi lause viimased read: puhtalt . . nagu rahu kuulutada tahaks k. i. See sobib hästi. Aga kui ütelda parandaja sõnad: kellad . . nagu rahu kuulutada tahaks k. i. siis ei sobi see mitte nii hästi, waid tahaksime küsida: miks siis just rahu kohe? Ja ise teete kära! Kui tahame, et „rahu“ usutav oleks. Siis peame kellade hüüdmist pehmendama. Koidula teeb seda sõnaga „puhtalt“ ja seda ei tohi mitte ära peita ütlemise rõhutusse kohta. Seega siis, kui „puhtalt“ juba ees on, siis oleme ette walmistatud rahu mõtet wastu wõtma; kui mitte, ainult „kellad“, siis ei ole rahu mõte mitte usutaw, ei ole miskagi seotud. Meie wõtame

küll kuuldawaks, et nõnda öeldakse, aga ei tunne mitte tõeks, et tõeste nõnda on. Kes proowib, tunneb nõnda olema. — Ja mikspärast oli parandajal tarwis seda parandust teha? Koidula ütlemine ometi miski asja poolest puudulik ei ole? Ei oska muud põhjust arwata kui: täheriimi pärast, et kui temal täheriim on: „puhtalt pühakojale“ ja Koidulal ei ole, et siis tema on Koidulast ette.

Teises salmis parandaja teeb oma ütlemise iseäralikult ilusaks: „Rohukõrres kõikuwas“. See on ilus küll, aga toob wale tooni sisse, nagu ei räägiks mitte asja pärast, waid ainult ilu pärast. Koidula ütleb wigaselt küll, aga ausaste „Kõikwais rohukõrredes“.

55. Head ööd. E. Ö. 25.

Esimene rida Koidulal

Nüüd head ööd, mu armuke, ja maga rahuga.

Parandaja seab esimesed sõnad teisiti, wist ainult sellepärast, et sõna „head“ ühesilbiseks lugeda

Head ööd nüüd, minu armuke, ja maga rahuga.

Ei oska ütelda miks, aga tunnen, et toonis on suur wahe: Koidula toon tundub omane, parandaja toon on miski asja poolest wõõrastaw.

Teise salmi esimeses reas Koidulal soowikõne Sina-korras: „Ja nähku unes sa“ (kirjutatud wanas kirjawiisis „nägo“). Seda peaks nõnda jätma, kui juba nõnda kirjutud on. Parandaja parandus „ja näe unes sa“ ei ole parem: sõna „sa“ tundub üleliigne ja segaw. — Salmi lõpuread on Koidulal arusaamatad

Kuis süda sinus üksine

Ta (wõiks lugeda ka taa) lööb ja tuksub

[päew ja öö.

„Üksine“ muidugi peab tähendama: ükski, ainult. „Üksinda“, mis parandaja asemele paneb, ei sünni. Ja „ta“, mis ka „taa“ wõiks lugeda, ei sobi kudagi.

Esimese salmi wiimased read hoopis ära rikutud. Koidulal nii

Siis räägid, nagu päikesest
Üks waene pime mees.

Parandajal nii

Siis räägid nagu päikesest
Sa waene pime mees.

See on mõttesegane ja weider, sest tema ei räägi jo sügugi päikesest. Koidula mõte on ometi selge küll: Siis sina räägid nõnda kui pime mees päikesest räägib, ja kirjutatud on ka selgeste: komma pandud „räägid“ järel, nõnda et silmaga näha on, et „räägid“ ja „päikesest“ lahus seisawad. Ja parandaja kaotab Koidula wiisaka tooni ära, hakkab peaaegu juba sõimama.

Teises salmis Koidula loeb ette neli asja: laulud, kaste, nurm ja lill. Parandaja paneb nurme asemele kuu — kaste ja lille wahele! Wist ei olnud temale nurm mitte poetilik küll. — Ja neljandas reas „täiest“-sõna väga tarwiliku sõrenduse jätab ära. Ilma selle sõrenduseta on raske lauliku tahetud tooni tabada:

Mis laulud, kaste, nurm ja lill
Sull' täiest ütlewad.

Wiienda salmi wiimased read Koidulal

Sest oota, oota waikselt! Sull'
Ka tõuseb õnne koit.

Koidula lõpetab sõnaga „waikselt“ lause ära. Mis weel tuleb, on hoopis teises liinis. Üteldakse mitte nii väga selle Sinale, kellele räägitakse, waid enam iseenele wõi laulu lugijale. Parandaja teeb „waikselt“ järel ainult komma ja kirjutab edasi wäikese tähega, see tähendab, wõtab laused üheks, teadustab, et tõuseb sulle ka. Ja tõuseb mitte „õnnekoit“, waid otsekohe „armu koit“. Aga tema jo ei teagi weel, mis arm on.

Pealkiri Koidulal „Tütarlapse kaebtus“. Miks oli tarwis muuta? Arwan sellepärast, et „kaebtus“ t-ga kirjutada Aawik ei luba ja „kaebus“ ilma t-ta Koidulale suhu panna ka ei julgetud. Üteldi siis pikema sõnaga „kaebamine“, et sellega ehk lepiwad Aawik ja Koidula mõlemad, seda enam kui igapäewase „tütarlapse“ asemele panna see ilus poetilik „neiu“. Ka muidu on muutusi palju tehtud. Mär-gime lihtsalt ära.

Laulu esimene sõna „Küll“ asemel „Ka“. — Edasi „silma“ asemel „silmi“. — Järgmises reas „Miks“ asemel „Mis“. — Seitsmendas reas „ühte ikka jälle küsis“ asemel „ühte uuest ikka küsis“.

Teises salmis „ehal eile“ asemel „eile ehal“. — Wiindas reas „ta“ järel komma ära jäetud. — Kuuendas reas „mis head ehk paha“ asemel „mis head wõi paha“. Wist tema teab, miks siin „wõi“ parem on kui „ehk“ ja kohe nii palju parem, et muutma peab. — Seitsmenda rea lõpul ärewusele kohase kriipsu asemel rahulik komma. — Wiimases reas süntaktilikult õige „tend“ asemel wigane „ta“ ja lõpul õhkamise märgi asemel punkt.

Kolmandas salmis lõpuridades omapärase „leidnud“ asemel „annud“, „selgem“ asemel „puhtam“ ja „seda“-sõna tarwilik sõrendus ära jäetud:

Jah, s e d a küsis ta.

Neljandas salmis „üks unenägu“ asemel „et unenägu“.

Wiimases salmis „Ja warakult“ asemel „Ju warakult“. — Wigane „tee olla kuugel“ parandamata jäetud. Peaks olema kas ehk „kauge“. Wiindas reas „kää“ asemel „käes“.

Mitte ükski neist rohketest parandustest ei tee paremaks, paljud otse halwemaks. Waatame üht neist weel lähemalt. Koidula ütleb esimeses salmis ühearwu kujuga

Nutt püüab silma weereda

ja parandaja parandab seda mitmearwuliseks

Nutt püüab silmi weereda

et peab parem olema „silmi“, mitta „silma“. Kas tunneme, et on parem? Tunneme wahet küll, aga Koidula kasuks, et kui ise peaksime ütlema, siis ütleksime nõnda kui te-
 magi, nagu ütlemegi sedasama asja igapäewases kõne-
 keeles ikka ühearwulikult „wesi tuli silma“, mitte „wesi
 tuli silmi“, aga ei oska kohe seletada, miks just. Ligemalt
 waadates selgub nõnda, et kui ütelda ühe arwus „silma“,
 siis nagu ise tunned kohe, kuda silm ei jaksa enam pisa-
 rat pidada, aga kui „silmi“ ütelda, siis seda iseenese ühes
 tundmist ei ole. Ja meie oma praeguses ütlemises miks
 ütleme: „Silm ei jaksa pisarat pidada“ ja mitte, nagu loo-
 gilikult õigem oleks „Silmad ei jaksa pisaraid pidada“?
 Siin on seesama wahe veel selgemine, et ühearwuline
 „silm“ on otsekohe meelelikult tuntaw, ja „silmad“ ütleb
 ka sedasama, aga mitte otsekohe tuntawalt, waid ainult
 kaudselt mõistetawalt, mõttelikult. On ka arusaadaw, miks
 just nii: meelelikult tunda wõib ainult üht asja korraga,
 mitte kaks korraga. Ja keelelikust põhjusest ka on aru-
 saadaw: „silma“ on elaw kaasus, „silmi“ on kiwinenud
 adverb, mis ainult veel tumedalt tundub „silm“-sõnaga
 ühenduses olema. Aga raske aru saada sellest, miks siin
 tarwis oli muutma minna, kus ometi Koidulal laitmata
 hästi üteldud on.

58. Kõik muutunud. E. Ö. 22.

Esimese rea lõpul tarwilik komma ära jäetud. — Kol-
 mandas reas ühte kirjutatud „punapalgeil“, kus Koidulal
 kohasemalt lahus öeldakse „puna palgil“.

Kolmandas salmis tarwilik sõrendus sõnas süda ära
 jäetud

Sest sinu süda teiseks läks.

Ega lugija ise hästi ei oskaks nõnda rõhutada, kui mitte
 ei juhatataks.

Wiiumase salmi hakatuses Koidula „Mikspärast“ tarbe-
 tult ümber muudetud „Mispärast“. „Mikspärast“ on väga
 õige keelekuju.

Ainult üks muutus, teises salmis: „Ehitab mind“ asemel „Ehib ta mind“.

Lisamärkus. Huwitaw äramärkida, et sellesama laulu on ka Anna Haawa ümber pannud. Waata „Lained“ lk. 134. Kahjuks ta ei nimeta algupära, ütleb ainult, et tõlge.

62. Kui õis, mis õitseb heinamaal. E. Ö. 46.

Pealkirjas ja esimeses salmis kirjamärkisid muudetud. Koidulal ilma kommata ja lõpuks kriips.

Teises salmis Koidulal

Nii kena oled, neiu, sa, —

Kui suur mu armastus.

„Sinu kenadus“ ja „minu armastus“ mõnusaste kõrwuti pandud, aga mitte lihtsalt ülistades, waid asjalikult üht teisega mõõtes, et ütlemine usutaw oleks. Ja üteldakse mitte mõlemad ühesuguse tooniga, waid teise kenadus kaasakistawalt hõisates, iseoma armastus rahulikult. Nõnda jällegi on usutaw ja kõik kokku wäga ilus. — (Tooni wahe, et laused mitte ühes liinis ei tule mõista, seda Koidula märgib ära kriipsuga esimese rea lõpul; parandajal ei ole õigust seda kriipsu tarwitada.) — Parandaja parandab „Kui“ asemele „Nii“ ja „mu“ asemale „su“ ja saab siis labase imestuse, et küll oled ilus ja küll armastad:

Nii kena oled, neiu, sa, —

Nii suur su armastus!

Aga ei ole usutaw, mis ta ütleb, sest kust ta teab teise armastust, kui suur see on? Aga Koidula laulja oma enese armastust teab. — Nõnda siis wõtab parandajagi needsamad kaks asja: kenadus ja armastus, aga ei oska neist midagi teha, waid selle ilu, mis Koidula neist ehitanud, häwitab ära. Kas on õigus siin rääkida Koidula kurwast kurwast saatusest?

Neljandas salmis on parandajal ühte kirjutatud „taewasina“, mis Koidula mõjusamalt lahus ütleb „taewa sini“.

63. Kadunud. E. Ö. 34.

Ses laulus ei ole muutusi tehtud.

68. Lenda. E. Ö. 23.

Esimeses salmis väga passiw lapsekeeleline „linnu“ ära muudetud „lindu“-ks.

Teises salmis Koidula ütleb ilma eitamise sõnata

Räägi, et ma rahu leia

Ööd ei päewa kusagil.

Parandaja ütleb seda ei-ga, aga ilma tarwiliku „ma“-ta: „ . . . et ei rahu leia Ööd ei päewad kusagil“. Aga kes siis?

Kolmandas salmis Koidulal „surmale saan langema“, parandaja parandab „saan“ asemele „pean“.

70. Ma olen mu armukest näinud. E. Ö. 1.

Teises salmis Koidulal „kumbki jõid“. Keelelikult nõnda muidugi täieste lubatud, sest on mõeldaw „nad“-sõnaga ühenduses: nad kumbki jõid. Parandaja parandab riimi rikkumisega „kumbki jõi“.

Kolmandas salmis Koidulal selgemaks rõhutamiseks „Kui tema nägu“ kommade wahele pandud.

Neljandas salmis tarwilik kärpimise märk ära jäetud, peab olema nagu Koidulal „mull“, mitte „mul“.

Wiendas salmis Koidulal mitte „noogutab“ waid „nikutab“. — Ja salmi wiimases reas Koidula meelega läheb rütmusest välja, et kõnet elawamaks teha.

Kui tahaksid kõik öelda:

„Sinu õnn meid rõõmustab“.

Parandaja parandab rütmuse tasaseks, ütleb „Sinu õnn“ asemel „Su õnn“.

Su õnn meid rõõmustab nagu ei oleks Koidula ise mõistnud nõnda ütelda, kui oleks tahtnud. Aga tema tundis, et nõnda oleks üksluine ja sellepärast ei tahtnud.

72. Rahutu. E. Ö. 35.

See laul on muutmata jäetud.

74. Kella hääl rinnus. W. L. 15.

Pealkirjas Koidulal mitte „kella hääl“, vaid „kella helin“. Nõnda on sünnis juba sellepärast, et laulus eneses ka helinast ja helistamiseat räägitakse. Muidu muutusi ei ole, peale selle, et esimeses reas „kellakese“ asemel „kelluke“ üteldakse, u-ga.

Tähele panna, et Koidula siin, nagu muidu ka, tegusõna ta-ga pikendab, ilma sõna tähendust muutmata: lõhkendab=lõhkeb.

74. Nad on mu armukese pannud. E. Ö. 30.

Pealkirjas ja esimeses reas Koidulal wigane „armukest“. Muidu ei ole muutusi tehtud, peale selle et teise salmi viimases reas tarwilik kärpimise märk ära on jäetud: „Ja waatasid kurjalt mu peal“, Koidula „peal“.

75. Näed kõrgeid pilwi. E. Ö. 28.

Koidulal pealkirjas ja esimeses reas „kõrged pilwed“. Muidu muutusi tehtud ei ole, peale sõrenduse ärajätmise viimase salmi esimeses reas sõnas „sõna“:

Nöder sõna, ta siis olgu. . .

75. Neiu mõtted. W. L. 10.

Esimeses salmis ilmaaegne muutus „laineisse“ korraliku „laintesse“ asemel. Ku Koidulal juba „laintesse“ oli, miks oli siis tarwis muutma minna? Pealegi head halwaks. Sest „laineisse“ on iseenesest juba keelest wälja praagitud sõnakuju ja siin meie wärsis peale muu weel rütmilikult sobimata: kolmas silp on rõhuta, aga peab riimima sõnaga „armuke“. Kui tahaksime kolmat silpi rõhulikuks lugeda, siis peks teine rõhutu olema. Aga see ei sünni rõhutuks, sest on diftongiline. — Ei oska muud põhjust muutmiseks arwata, kui et taheti Aawikule head meelt teha. — Kuendas reas „kenust lilledest“ on keelewiga. Koidulal on „kena lilledest“. Selle asemel wõiks ütelda „kenast lilledest“ ehk „kenist lilledest“, aga mitte „kenust“. Wiimases reas Koidulal on sõna „ellamest“, mis wist tahab olla: hellamast. Kõik lause:

Siis kella heal mind kutsub
Su kõrwa ellamest.

Parandaja parandab hoopis teiseks
Siis kella heal mind kutsub
Siit sinu kotta tõest,

lubamata liigsõnaga „tõest“.

Teises salmis Koidulal neiu loeb ette, keda jumalaga jätab:

Siis jääge jumalaga
Kõik lapse lootused,
Mu isamaja, tutwad,
Ja teie, lilleksed.

Jlus ja usutaw, et ta lillesid iseäranis nimetab, sest ta praegu jo on lilledega tegemises. Parandaja jätab lilled wälja ja paneb asemele „wennad, õeksed“. On kiiduwäärt küll wendade ja õdede peale ka mõtelda, aga siin siiski ei ole mitte hästi usutaw, kús meie mitte ei tea, kas neiu wendi ja õdesid ülepea õngi ja missuguses wahekorras ta nendega on, ütlemises eneses ka ei ole wahekorda tunda sugugi: tulewad wennad — õed hooletult tagant järele pärast

tutwaid. Nõnda et kui nõnda ütleb, siis arwame, et ütleb ainult niisama moodi pärast, ilma et enesel kahju oleks. Aga lilled, nõnda kuda Koidula ütleb, on usutawad ja, mis peasi, neiu ise on siis usutaw.

Mis edasi tuleb, on raske mõista. Aga tõmbame wähe-
mast need riigid eest ära, mis parandaja oma parandus-
tega siin jällegi õigele arusaamisele ette lükkab. Koidula
sõnad käiwad nii:

Kõik wana hää! siis kustub —
Kas mee!est kustub ka,
Kui wõõral' mehel' annud
End täiel!t omaks ma? —

Parandaja teeb siin kolm muutust. Esiteks „kustub“-
sõna kordamise kaotab ära, ütleb: „kustub . . . kas mee-
lest kaob ka“, teiseks mee!est-sõna sõrenduse jätab ära,
ja kolmandaks „Kui“ asemel ütleb „Kuis“. Wiimane muu-
tus iseäranis on tugew riiw, toob selle mõtte sisse, et kas
wõin unustada, kuda ma ometi päris wõõrale mehele läk-
sin? Seda mõtet laulikul igatahes ei ole, sest siis ei oleks
tarwis „mee!est-sõna sõrendada. Aga kudas siis mõista?
Mis mõttes mõista „meel“? Kas mälestuse meel wui aru-
saamise meel? Ja kuda mõista „wana hää!“? Ja kuda
mõista esimeses salmis „kella hää!“? Peamõtte siiski näib
selge olema: kõik wana, see praegune lillelik elu, kustub.
Kas täieste kohe, kui pean jo siis hoopis uut elu hakka-
ma elama? Wastust oodatakse lilledelt. Aga lilled ei ole
õiged wastajad. Õige wastus tuleb oma enese aimawast
tundmusest ja surub pisarad silma. Neiu ise nähtawaste on
üsna noor weel.

Wiimases salmis on „jah-“ ja „ei“-sõnad sõrendamata
jäetud ja „ütelnud“-sõna järel segane küsimusmärk pandud
Koidula õige komma asemel.

76. Oh armasta! E. Ö. 40.

Muutusi ainult wähe.

Kolmanda salmi esimeses reas Koidula wigane partitiiw

ära parandatud, aga seal juures tarwilik sõna „ehk“ lastud kaduma minna. Koidulal

Ja kes esk meelt sull' alaliseks annud —

Kaheksanda salmi esimeses reas Koidula „sõna“ asemel „sõnu“.

Järgmise salmi esimeses reas sõnade järjekord muudetud. Koidula „Küll tegi seda ta“, parandajal: „Küll seda tegi ta“.

Olgu siin ära märgitud see parandaja isewiis, et tema sõna „oh“ järel ikka komma paneb, praeguses laulus 12 korda. Kahel korral siiski mitte.

77. Oh, räägi! E. Ö. 12.

Esimeses salmis wigane komma pandud „lind“-sõna järel. Peab ühendama nagu Koidula „lind puuksal“ ja mitte „räägi puuksal“.

Teise salmi teises reas õige sõnade järg wõõrastawaks muudetud. Koidulal: „Kas tuleb koju ta“?, parandajal: „Kas koju tuleb ta?“ Sessamas salmis on üks hästi sobiw sõna päriks sobimataks loetud. Koidulal on trükitud sõna „arwage“, mis tuleb lodusalt lugeda „harwagi“ sest gi-liidet Koidula kirjutab enamiste ikka ge ja h ärajätmist ses sõnas ei wõi temale suureks süüks panna, tuleb muidu ka ette. Ja tähenduse poolest sõna passib:

. . . . harwagi
Wõib armu uskuda,

kus „harwagi“ on üteldud gi-ga „tihtigi“ õhinal. Seda sõna parandaja loeb „arwake“, paneb omast käest sõnale weel komma otsa ja saab siis niisuguse lause: „arwake, wõib armu uskuda“. Saa sest aru!

Kolmandas salmis parandajal

Mind tuule wägi lainetab,
Pea üles-alla wintsutab.

Ja mis ta siis teeb, kui üless-alla on wintsutanud? Koidula ütlemine on arusaadaw:

pea üless', alla wintsutab,
see tähendab: pea ülesse, pea alla.

80. Pikalt kiigub paadikene. E. Ö. 51.

Kolmanda salmi lõpus wäga halb sõnade muutus: sobiwa „warjama“ asemel päris sobimata „walwama“.

Järgmise salmi lõpureas Koidula „hellast, armast“ asemel „hellalt, armsalt“. Mikspärast ometi?

82. Ise teadsid. E. Ö. 47.

Teise rea lõpul sobiwa punkti asemel sobimata komma pandud. Laulu eelwiimane rida heast halwemaks muudetud. Koidulal

Näin küünalt kord, mis tuli seest wöttis õõnista.
Parandajal

Näin küünalt, mida tuli seest wöttis ööpista.

83. Tee lahti. E. Ö. 52.

Kaks wäga halba kirjamärgi muutust, niisugused, mis ilusa ütlemise ilu ära kaotawad ja ütlemise labaseks teewad.

Teises salmis Koidulal on

Külm, lumi kaob päewa eest.

Parandaja jätab komma ära ja saab siis labasuse: külm lumi kaob päewa eest.

Kolmandas salmis Koidulal

Las' tõusta rinna põhjast õilmed

Ka, armuõilmed ülesse.

Parandaja paneb komma juba rea lõppu „õilmed“ järel ja

jätab „ka“ järel panemata ja saab siis niisuguse mõtte, nagu oleks õilmete tõusta laskmine rinna põhjast igapäevane asi ja et wõiksid ka armuõilmed olla.

84. Weel hiilgwad kõrgel — E. Ü. 17.

Pealkirjas Koidulal „kõrges“.

Esimeses reas Koidulal: Weel hiilgwad kõrges taewa külles. Nõnda on kujukam ja mõjusam kui „kõrge taewa küljes“. — Wiimases reas Koidulal sõna „minul“ wäga tarwililiku sõrendusega

Kes minul' läikis heledalt.

Teises salmis Koidulal ilma deklimeerimata „hale lauluhäält“. Ehk on nõnda parem kui wigane deklinatsioon „halet lauluhäält“, iseäranis kui laulik ise jusa nõnda ütelnud. — Kolmandas reas tarwilik sõrendus ära jäetud

Ei tema häält ma enam kuule.

86. Kostmine. W. L. 28.

Koidulal pealkiri niisugune, mis laulu sisu tabawalt ära tähendab: „Need kostwad“. Parandaja pealkiri on nii üldine, et ei taba midagi.

Esimeses salmis kaks tarwilikku sõrendust ära jäetud: „õnnele“ ja „hädal“.

Laulu lõpuread halwaks tehtud. Koidulal nii.

Metsas, mägedes siis seda räägi —
Need sull' üksi wastu hüüdwad.

Parandajal

Metsal', mägedel' siis seda räägi,
Need sull' armsast wastu hüüawad.

Koidula käsib rääkida ilma just wastuhüüdmist ootamata. Sellepärast ka rea lõpul kriips, et wiimase rea mõtet selt joonelt ära lahutada. Mis poolest just meelega metsale

rääkimine parem peab olema, ei ole ära näha. — Ja väga labane on see „armsast“ viimases reas, kus Koidula asjalikult ütleb „üksi“. Iseloomulik parandaja maitse kohta.

87. Surnuaias. E. P. Öhtukõned.

Ses laulus pahakspandawaid muutusi ei ole.

89. Jää wait ja kannata! E. P. Jututuba 1867 nr. 9.

Ses. laulus muutusi tehtud ei ole.

90. Ilu. E. P. 1881. nr. 22.

Muutmata, aga Koidula kaks keelewiga parandamata jäänud: Kolmandas reas „tiiwa“, kus peaks olema „tiiba“ ja neljandas salmis „Ilul hulga annetusi“, kus peaks olema „hulk“ ehk, mis ka sobiks, „hulgal“.

91. Noormehe igatsus. W. L. 17.

Pealkirjas Koidulal „Nooremehe“, mitte „Noormehe“. Muidu halbu ja vähem halbu muutusi palju.

Esimeses salmis Koidulal hästi: „näen pilwed taewa all“, mitte, nagu parandajal „pilwi“, sest tähtis on, et pilwed on, mitte et nähakse.

Kolmanda salmi lõpp Koidulal: „ . . . Kenamat kohta nad, Kus rahul hingawad“.

Neljandas salmis Koidulal mitte „iha“ waid „himu“.

Kuuenda salmi lõpu parandaja rikub ära: „Teist pean lahkuma“. Neid sõnu ei oska keegi rääkida, sest ei tea, kuhu rõhk panna. Koidulal on selge: „pean teist laskuma“: julge ja mõnus rõhk „pean“-sõna peal ja ühtlasi ütleja meeoleu selgeste tunda.

Järgmises salmis weel halwem muutus

Siiski ei jõua ma
Kauemaks kannata

„Ei jõua“! Aga ütleb seda nii rahulikult, et pole poisil wiga midagi. Koidula teeb ütlemise ka ärewaks

Siiski — ei jõua sa,
Hing, enam kannata!

Kui nõnda ütleb, siis usume, et ei jõua. Ja mikspärast see lagastus. Näib jällegi olema ainult täheriimi pärast, et saaks ütelda „kauemaks kannata“.

Kümnenda salmi parandus kaotab tarwiliku sõna „jo“ ära. „Kõigil jo sinab ka . . .“.

Wiimase salmi hakatus on Koidulal ilma ei-sõnata hästi üteldud

Ja kui ma iialgi
Peaks jõudma tagasi . . .

Mis parandaja asemele paneb, on puine

Ja kui ei iialgi
Jõua ma tagasi

Eelwiimases reas kohane „leinata“ ümber muudetud kohatuks „nututa“.

93. Matuse kellad. W. L. 19.

Pealkiri Koidulal „Matuse kell“, mitte „kellad“.

Esimeses salmis Koidulal „kõrwu“, mitte „kõrwa“.

Teises salmis Koidulal asjalikult ja meelelikult „altar punariides“, parandaja parandab „altar pulmariides“. Wist peab seda poeetilikumaks.

Kolmandas salmis „ka“-sõna väga tarwilik sõrendus ära jäetud. Koidulal

Kas ka seda tunnete . . .

Kui sõrendust ei ole, siis lugija ise küll waewalt selle peale tuleb siin just „ka“-sõna rõhutada, waid loomulikult rõhutab sõna „seda“ ja siis ei jää ütlemisest midagi enam järele.

Neljandas salmis sõna haa sõrendamata jäetud:

H a u a poole rahwas pöörab.

Lisamärkus. Lauulu mõte on wõetud Hoffmann von Fallerslebenilt. Ich hör' ein Glöcklein klingen.

95. Armu kaenas. W. L. 11.

Esimeses salmis Koidula ütleb asjalikult

Lapsuke ta süles hellast puhkas.

Parandaja parandab „puhkab“ asemele „uinus“. Miks küll?

Teises salmis Koidulal „keset lõunal“, mis parandaja parandab „keset lõunat“, t-ga. Lõuna on nii ühine ajaosa, et ei sünni siin jaotust teha ja kesk lõunast rääkida. Koidula ütlemist kõik keelemõistjad mõistawad lahedaste ja ilma pingutamata ühte moodi, et tahetakse ütelda: keset päewa lõunal. Nõnda et oli asjata seda siin ümber muutma minna.

Wiimase salmi kolmas rida Koidulal

Wiimast sängi rändajal seal kaewdi.

Parandaja parandab „sängi“ asemele „woodi“.

Wiimast woodit rändajale kaewsid.

Wist jällegi täheriimi pärast.

99. Tõtta. E. P. Öhtukõned.

Esimeses ja teises salmis paar keelelist kohendust: „hallis“ asemel „halles“ ja „kellest“ asemel „millest“. Selle aja keeles oli ainult nõnda õige kui Koidulal on.

Kolmandas salmis tehakse kaks halba muutust. Koidulal on

Õnnel sõpru küllalte —

Õnnetus käib üksine.

Sõnakuju „üksine“ ei ole küll mitte õige kirjakeel, aga tundub ometi mitte wigane ja on siin riimi saamiseks sallitaw. Ja sõnakuju „küllalte“ on korralikult pikendatud:

nagu „armsast — armsaste“, nõnda ka „küllalt — küllalte“: tundub kohe kätte, et selle eeskuju järel on üteldud ja et nõnda õige on. Aga parandaja sissetoodud „küllalta“, a-ga, on inetu ja wastik. Koidul neid rahwalaulu pikki sõnakujusid on muidugi palju, ilmaaegseid weel juure teha ei ole lubatud. Siin parandaja muudab nähtawaste riimi pärast. Ta teab, et „üksine“ asemel peab korralikult ütlema „üksinda“ ja et sellele riimi saada, ütleb „küllalte“ a-ga: „küllalta“. See on halb küll, aga vähemast lauliku mõtet ei sega. — Järgmises reas ta teeb paranduse, mis Koidula ilusa mõtte hoopis ära kaotab ja asemele paneb midagi sündmatat. Koidula kirjutab kärpimise märgiga: „Temal' tilkund pisarad“ kantakse igawese trooni ette, see tähendab: teise õnnetusest osawõtmise pisarad. Aga parandaja kirjutab „Temal“ ilma kärpimise märgita, ja saab siis niisuguse mõtte, et kui ise oma õnnetust hästi nutad, siis sinu pisarad kantakse kui kallis asi Jumala trooni ette.

101. Jäta järele. E. Ö. 18.

Esimeses salmis Koidula ütleb:

Unewaip tend warjatab.

Parandaja parandab „warjatab“ asemele „warjutab“, u-ga. Kas õige ja tarwilik? Kui Koidula ütleb „warjab“ asemel „warjatab“, siis see on temal lihtsalt sõnakuju pikendamise ta-liitega ilma sõna tähendust muutmata, nagu niisugused pikendused keeles sallitawad on: ehitan -- ehin, kogeldan -- kogelen ja nagu neid Koidula muidu ka tarwitab: taevas sinatab, puu pikendab=pikeneb jm. Siin meie salmis „warjatab“ tundub igapidi õige ja korralik. „Warjutab“ u-ga, on jo ka õige sõna ja oleks ka siin passilik ja kui Koidula nii ütelnud oleks, oleks siin õige. Aga ühe asja poolest siiski oleks halb: tooks kuuwarjutuse ettekujutuse ühes ja see siin segaks. Wist sellepärast just Koidula ei ütlegi „warjutab“ — sest tema jo tunneb seda sõna ka niisama hästi kui meiega — waid ütleb omapäraselt „warjatab“, a-ga. Ei ole mitte õige luuletajale just seda sõna suhu panna,

mis ta meelega kõrwale jätab. — Olgu ära märgitud, et parandaja siin „tend“ puutumata jätab.

Teises salmis tehakse halb parandus. Koidula ütleb
Waikselt jalg ja warwul läeb.

Parandaja kirjutab kärpimise märgiga „warwul“. Ei tea arwata, kuda ta seda mõista tahab.

105. Neiu kanga juures. E. Ö. 6.

Kolmandas salmis Koidulal eitamise sõna ärajätmisega
Seni keegi sinust pea.

Selle iseäralduse peaksime laulikule jätma: on igal pool, kus ta on, arusaadaw. Parandatud on „Seni keegi sust ei pea“.

Seitsmendas salmis Koidulal komмага
Järele jäin, ainukeseks.

Parandajal seesama ilma kommata: „Järele jäin ainukeseks“. Komma on tarwilik, sest üteldakse kaks asja, mõlemad iseseiswalt: „järele jäin“ ja „ainukeseks jäin“. Lahus üks teise järel üteldud astuwad asjad kohe usutawalt meele ette. Ühtewõtmine teeb ütlemise tuimaks.

Kaheksas salm. Koidula ütleb „surnuriiet anna sa“, ja parandaja parandab „surnuriie anna sa“, täisobjektiga. Mis wahe? Koidulal on palumine, mis siin passib, ja parandajal on nõudmine, mis siin mitte ei passi. Seesama wahe, mis igapäewase leiwa palwes: „anna igapäewast leiba“ ja „anna igapäewane leib“.

Wiimases salmis Koidula ütleb

Neiu noore pisaras
Snrnuriiet niisutas.

Parandajal

Neiu noori pisaras.
Surnuriiet niisutas

Nagu Nurkse juba õigeste seletab, on „pisaras“ siin nominatiiv ja subjekt ja nõnda mõistetud on ütlemine selge ja ilus. „Pisaras“ Seesolemiseks wõtta annab wäga wõõramai-

g lise ja wiltuse ütlemlise, nõnda et meil õigust ei ole niisugust Koidulale omaks arvata. Mõned teised parandajad, kes ka „pissaras“ Seesolemiseks wõtawad, on parandanud nii: „Neiu noores pissaras . . .“ „Pissar“ asemel „pissaras“ ütelda on muidugi igaähele keelmata, kui ta nõnda tunneb tarwis olema.

108. Su oma süda. E. Ö. 10.

Pealkirjas Koidula ütleb partitiivseltsel „Su oma südant“. Ei ole mitte mõista, mis poolest parandaja oma parandust paremaks peab ja kohe niipalju paremaks, et tarwilikuks tunneb lauliku sõna ära muuta.

Esimeses salmis Koidulal

Su oma südant muuda
End' pühaks kojaks sa

Siin on kaks wigat. Esiteks „südant“ asemel muidugi peab olema „süda“, magu parandaja ka õigete parandab, ja teiseks wägiwaldseltsel lühendatud „end““. Seda teist ei ole parandaja jaksanud heaks teha, aga tunnistame, et paremaks siiski:

Su oma süda muuda
Endale templiks sa.

Salmi wiimane rida on Koidulal ei-sõna ärajätmisega „Mis kuskilt leia sa“. Parandaja parandab selle asemele rütmise muutmisega ja täheriimiga „Mis mujalt ei leia sa“. See Koidula iseäraldus, nagu mujal nõnda siin ka, oleks pidanud puutumata jääma, sest on arusaadaw ja Koidula arkailises keeles nii omane.

Teise salmi hakatus on Koidulal õige raskepärane

Kui õigust tegid, ärgu
Maailma tänu, õnn
Sull' olgu . . .

raskepärane küll, aga siiski arusaadaw ja ilus mõte, et ära maailma tänu omale õnneks pea. Parandaja ütleb „Sull“ asemel „Sul“ ja saab lause, mis eesti keeles ülepea päris wõimata tundub.

Kolmandas salmis Koidulal

Üht paika leiad ikka:

Su oma südamet . . .

Riimi pärast wigase sõnakujuga „südamet“, aga mõte on ilus ja selge. Parandaja saab küll wigasest sõnakujust lahti, aga tumestab lauliku ilusa mõtte ara.

Üht paika leiad ikka:

Su oma südamest . . .

110. Südame põhjas. W. L. 44.

Koidulal on pealkirjaks „Hoiu warjul“. Ei ole aru saada, miks parandaja tarwilikuks leidis seda ära muuta. Südant on luuletustes juba muidugi palju küll, ei maksaks juure teha, siis need mis on, on seda mõjusamad.

Koidula algab nii

Mis sa iial armust oled

Tunda saand siin ilma peal . . .

Parandaja parandab: „ . . . Näinud siin maailma peal“. Põhjuseks wist muud midagi ei olnud, kui see et tema teada nud-partitsiip ikka u-ga peab olema. Ja selle pärast wäänab lauliku õige mõtte wiltuseks. Laulus räägitakse sellest mis ise armust tunda on saadud, mitte sellest, mis teistest nähtud on. Ja miks peab seda warjul hoidma, mis teiste juures armust nähtu on?

Kolmandas salmis Koidula ütleb „warjatab“, parandaja parandab jällegi „warjutab“, u-ga. Sellest rääkisime juba.

Neljas salm. Koidula ütleb: „Waata pärlid . . . nad magawad“ Parandaja parandab „Waata pärleid“. Mis ühenduses on siin pärlid mõjusamad, kas selles, et neid waadatakse wõi selles, et nad on? Parandaja muutus on laulu mõju kahjuks. — Wiimases reas on parandatud

Mil nad wälja astuwad?

See on ilmaaegne küsimine, sest keegi ei arwagi, et wälja astuwad. Koidula ütleb „Mil nad wälja püüawad?“ See

küsimine on laulu mõtte sihis tarwilik. Parandus on Koidula omapärase ütlemise labaseks teinud.

Wiies salm käib Koidulal nii

Ja su oma süda — piiri
Walus, rõõmus tunne ta —
Waata kuidas warjul wäikses
Rinnapõhjas hingab ta.

See hästi öeldud salm on nii ümber parandatud, et midagi järel ei jää. Kaks esimest rida on päris mõtteta:

Ja su oma süda rinnus
Tundmises on, mõttes ta.

Ütleme, et olekski nõnda, mis sest siis oleks? Ja wiimastest ridadest ka ei ole aru saada, miks neid üteldakse:

Waata, kuidas warjul waiksest
Hingab rinnapõhjassa.

Meelelik „wäikses rinnapõhjas“ on ümber tehtud abstraktseks „waiksest rinnapõhjas“ ja „rinnapõhjas“ pannakse peasjaks predikatiivse kohta, pealegi weel nii hirmsas kujus: „rinnapõhjassa“! Wist taheti Koidula halba riimi ta-ta ära hoida, aga ei jaksatud seda teha ilma mõtet lagastamata ja hirmsat wana keele sõnakuju sisse toomata.

113. Õhtul. E. Ö. 24.

Siin laulus wäga halbu parandusi ei ole, aga ilmaaegseid siiski on.

Esimeses salmis Koidula ütleb

Tiiwa alla pead matsid

sest Koidula, nagu juba teame, loeb sõna „pea“ kahesilbiseks. Seda tema iseärasust ära muuta ilma lauliku ütlemist rikkumata on raske. Meie salmireas parandaja parandab „Tiiwa alla pead nad matsid“ ja saab sisse pandud nad-sõnaga niisugune mõju, nagu oleks peade matmine magama jäämise ja uinumise kõrwal hoopis isesugune toimetus, mis iseäralise rõhuga peab ära märkima. — Salmide lõpul on Koidulal korduse wärss „Rahulist ka hingama“. See

„ka“ ses korduses on esimese ja teise wärsi lõpul wõtte-likult tarwilik ja kolmanda lõpul ei ole korduse wärsi õiguse järel mitte pahakspandaw. Parandaja parandab ilma „ka“-ta „Rahulikult hingama“. Miks ta siis „ka“ wälja pa-randab? Sellepärast et tema teab, et „rahulikult“ on õige keelekuju, ja arwab siis oma ilmsüütus meeles, et kui nõnda õige on, siis igal pool ainult nõnda tohib ütelda. Et aga „ka“ rütmuse poolest „rahulikult“ kõrwa mitte ei passi, siis jätab „ka“ lihtsalt ära.

114. Siis täna. W. L. 45.

Siin teises salmis jällegi hea tegemine halwemaks. Koi-dula ütleb

Ja tee sell' õnnel' ruumi,
Mis kõigist ülem on

ja mõtleb muidugi: ülem kõigist õnnedest. Parandaja pa-randab „kõigist“ asemel „kõigest“, ütleb umbmäärase suure sõna, mis mitte ei lase ennast tõeks tunda. Aga et kõigist õnnedest ülem, seda laul teeb usutawaks. Ei pea mitte arwama, et Koidula ise „kõige“ ja „kõigi“ wahet ei tun-nud ja et tarwis on seda temale õpetada. — Peale aelle on siin üks kirjawiisi küsimus. Koidula kirjutab „sell' õn-nel“, mis tuleb lugeda „selle õnnele“ ja oli selle aja ja on ka praegu meie aja keele järel nõnda õige, sest „sel-lele õnnele“ ei rääkinud siis keegi ega räägi ka nüüd keegi, nõnda ainult kirjawiis käsib kirjutada. Parandaja parandab „sel õnnel“: See kirjawiis ei lase ennast kudagi õigustada, on niisama sobimata, kui läheksime kirjutama „heal inimesele“ ja lühendaksime seda „heal inimesel“. Ei ole teist wõimalust, peame kirjutama nõnda kui Koi-dula: „sell' õnnel“.

Wiimases salmis Koidula ütleb: „ . . . kelle nime kaetseb su hing . . . “ Parandaja parandab „hing“ ase-mele „süda“. Ei ole arwata, miks. See annab peale wähe-

sobiwa tähenduse weel rikutud rütmuse: rahulik wärsi-
samm tehakse korraga keksiwaks, ilma põhjusea.

Lisamärkus. Mulle keegi on ütelnud, et see laul peab
olema Wilhelm Dunkeri järel.

115. Peotäis mulda. W. L. 47.

Ses laulus on wäga halbu muutusi tehtud.

Teine salm algab Koidulal nii

Peotäis mind mulda
Pea ühendab
Nendel', kennest ilm mind,
Elu lahutab.

Kui siin „nendel“ asemel „nendega“ ütelda ja „ken-
nest“ asemel „kellest“, siis on kõik korralik ja arusaadaw,
ja ei ole ka keelelikult midagi pahekspandawat, sest ka
ütlemise „ühendan nendele“ peame siin laulikule hea mee-
lega lubatuks. Aga saa sest ka aru, mis parandaja parandab:

Peotäis mind mulda
Ükskord ühendab
Kõigega, mis maa peal
Teistest lahutab.

Ei katsugi seda seletama hakata. — Ka salmi wiimaseid
ridu, mis Koidulal nii selged ja korralikud on

Mulla alla nad rahus
Hingwad ühtlasi

ei tihka parandaja muutmata jätta, waid teeb vähemast
sõnade järjekorra oma moodi ümber „Mulla all nad hing-
wad Rahus ühtlasi“. Ei ole mõista, miks. Kas tõesti ainult
sellepärast, et „peab ikka ettepoole wõtma“? Aga siin tu-
leb juba liiga ette. nii otse „sandi kepikese“ ligi, et juba
märkad, et ei passi sugugi sandi kepikesest ütelda, et
„hingab“. Weider on. Loe kõik neli rida, siis tunned. Koi-
dula wõtab ette peaasjaks sõna „rahus“ ja „hingab“ jääb

kaugemale rõhutusse kohta, nõnda et ei pane tähelegi, et just kepikesest üteldakse, waid mõtled juba sandi enese peale.

Iseäranis halb on see, mis kolmanda salmi hakatusega tehakse. Koidulal käib nõnda

Peotäis mull' mulda
Eesti sõbrad ka
Wiimseks andeks hauda
Wõtke wisata.

Eesti laulik tahab, et tema eesti sõbrad ka teda matmas oleksid, need kellele ta elanud, kellele oma laulud laulnud. Sellest liigutawast mõttest keedab parandaja niisuguse labasuse, et üsna häbi on seda Koidula pähe lugeda

Peotäis mull' mulda
Wennad, sõbrad ka
Kirstu peale ükskord
Wõtwad wisata.

On arwata, et Bergmann wist tahtis, et peab kõlbama matmise lauluks haua ääres laulda. Aga nii labased sõnad sinna ka ei kõlba. Ja ometi Koidula sõnad olid nii ilusad. — Salmi lõpus üteldakse „laastu sängikese“ asemel „laast-aseke“. Wist wõõrastati sellest, et kuda wõib säng kirstu põhja mahtuda? Kuda ta siiski mahub, seda teame igauks oma nägemisest ja ei ole keegi seda ütlemist sobimataks tunnud, peale Kawal-Antsu.

Neljandas salmis on parandatud „austa“ asemele „austada“. On asjata muutus, paremaks ei tee, ennem halwemaks: annab „pidada“-ga halwa riimi.

Wiimases salmis on „Mullaks jälle saab“ asemele parandatud „Mullaks jälle läeb“, wist riimi pärast. Riim tuleb hea küll, see on tõsi. Aga „saab“ on selle poolest hea, et just selles ütlemises ainult „saab“ üleüldiselt tuntud ja õige on. Kui kaks rida edasi „lähen“ üteldakse, siis see on rütmusest põhjendatud ja kordamise ärahoidmiseks.

Pealkiri Koidulal „Südame nõtrus“. Ei ole ära näha, miks tarwis oli muuta.

Esimene wärss Koidulal

See mind nii tihti walutab

ei tundu keelelikult päris omane, tundub nagu oleks saksa keele järel üteldud: das schmerzt mich. Aga ta seda siiski ei ole ja ei tundu ka mitte just wigane, waid laseb end õigustada kui edasiütlemine niisugustest ütemistest kui „see walutab südant“. Kui parandaja parandab „See mull' nii tihti walu teeb“, siis lepime sellega: on nii palju parem, et uuduse maiku juures ei ole. Aga weel parem oleks olnud Koidula uuduslik ütlemine puutumata jätta.

Teises salmis „Ei iial jõudnud põhjani Ma oma südant seleta“ on parandajal korralik ja õige, aga ka Koidulal ei ole halb, kui ta ütleb

Ei põhjani ma iial weel
Jõund oma südant seleta.

waid tundub tooni poolest mõnusam. Ei oska ütelda, miks. Et Koidula „jõund“ ütleb, seda ei pea nii suureste pahaks panema, see on elaw rääkimise keel, seda peaksime laulikule lubama.

Kolmandas salmis Koidula ütleb asjakohaselt õigete „mõttel“. Parandaja parandab „mõttel“. See ei ole parem, on ainult tumedam.

Wiimane salm Koidulal algab

Kui Isa süda ise mull'
Ei oleks tugiks hädağa. . .

Parandaja parandab „tugiks“ asemel „pelguks“. Tema muidugi pelgab, et „tugiks“ ei ole õige sõnakuju ja „toeks“ ütelda ei passi prosoodilikult mitte, ehk küll Koidula niisugused sõnad kahesilbiliseks loeb. Olgu üks ehk teine, „tugiks“ ehk „toeks“, mõlemad on ikkagi paremad kui see mõtte poolest wähe sobiw „pelguks“.

Esimeses salmis halb wesistus. Koidula ütleb

Mis südant äratada püüab

Taa jälle iga kewade. . .

Parandaja parandab „Taas rõõmul' iga kewade“. Wist sellepärast et „taa“ ja „jälle“ mõlemad sedasama tähendavad ja niisugust tautoloogiat koolistilistika ei luba. Sellepärast ütleb ümber: kaotab tarwiliku rõhusõna „jälle“ ära ja toob ütlemissesse hoopis uue asja, rõõmu, sisse, mis laulust arusaamist ainult segab. — „Taa jälle“ on niisugune lubatud kordamine kui näit. „hästi heaste“.

Kolmandas salmis Koidulal on „Ja aastad muutwad“. See tõeste ei ole korralik. Aga kuulja siiski ei pane seda tähelegi ja mõistab õigeste, et aastatega on mõeldud aastaajad. Parandaja parandab „Ja ajad muutwad“. Edasi Koidula ütleb

. . . . päikse pala,

Aeg, laulud, õied kaduwad.

Parandaja parandab „pala“ asemele „pale“. Oleks pidanud teadma, et „pala“ on see nimesõna, kust omadussõna „palaw“ üteldud on ja et „pale“ siin sugugi ei passi, sest päikese pale jo ei kao mitte, küll aga palawus ehk Koidula aegse keele järel pala. — Sessamas salmis Koidula ütleb

Ka linnukesed lendawad

Kõige maailma. . .

Parandaja parandab „Ka linnukesed lendawad Maailma wälja“. Mis wahe on? Tunneme, et üks ütlemine on mõnusam, teine on tuimem. Kui juba üteldud on „tühja pesa maha jättes“, siis sõnad „maailma wälja“ ei ütle enam midagi uut, aga „kõige maailma“ toonitab, et ei hooli peast ja puust enam sugugi, kus kui üks pere koos oldi, waid minnakse laiali, igale poole, ükskõik kuhu, ainult pesasse mitte.

Wiimases salmis Koidula ütleb

Mil tuleb jälle südamesse

Taa mulne lootus tagasi?

Parandaja jällegi peab „jälle“ ja „taa“ kordamist weaks ja parandab „see kuldne lootus“, paneb lauliku tõsise ja asjaliku sõna „mulne“ asemele oma lapseluule sõna „kuldne“ ja kaotab selle mõnusa kaebamise tooni ära, mis Koidula saab selle läbi, et üht ja sama mõistet kaks korda rõhutab: esiteks „jälle“ ja siis „taa“.

118. Maailmale ära ütle. E. Ö. 57.

On vähemaid muutusi ja üks suur seda inetum.

Esimeses salmis parandaja laulab

Ja leiad pisaraid weel, nuta,
Oh warjul nuta salaja!

Üsna häbi on mõtelda, et Koidula wõiks nõnda ütelnud olla, et kui weel pisaraid on, siis lõhu aga nutta. Ja Koidula ometi ütleb midagi muud, midagi mõnusat, ja ütleb seda nii õrnalt ja osawõtlikult

Ja leiad pisaraid weel nutta,
Oh warjul nuta, salaja.

On tõsi küll, et Koidulal „nutta“ ees on komma, aga niisuguse täiendawa da-infinitiivi ees tema teeb muidu ka ikka komma, nagu seda eelpool juba nägime, saksa koolis teda nõnda õpetati.

Muidu ses laulus tuleb laita, et parandaja Koidula tehtud tarwilikud sõrendused ära jätab:

2. salmis sõna „maailma“
3. salmis sõna „maailma“
4. salmis sõnad „kuri“, „Sinu“, „maailma“
5. salmis sõnad „sealt“ ja „maailma“

Koidula teeb sõrendusi väga targu, ainult seal, kus see laulu mõttest arusaamiseks tarwis on. Proowi need seitse kohta järele, siis leiad, et targaste on tehtud ja et ilma sõrenduseta lugijal raske oleks tahetud tooni tabada.

119 P. Lähedalt. W. L. 28.

Koidula pealkiri on „Mainitsus“. Kas on parandaja oma parem?

Muidu veel üks halb parandus. Koidula ütleb

Mis ta eile õnneks kiitis,

Tuulemäng see homme on.

Parandaja parandab, ei ole mõista mikspärast, „eile“ asemel „täna“.

119. Ema ja laps. W. L. 16.

Jällegi pealkiri muudetud, üksiksündmus üleüldiseks. Koidula pealkiri on „Ukse kõrwas“.

Esimeses salmis Koidula ütleb nõnda, kuida keel räägib, „ukse kõrwas“. Parandaja parandab „ukse kõrwal“, muidugi selle kawalantsuliku põhjuse pärast, et ega uktsel kõrwa ei ole.

Kolmas salm parandajal

Hoida tahan sind, kui oleks

Sina sinililleke

Meie aias. . .

„Hoida tahan“ on wanainimese keel, nõnda laps ei räägi, waid räägib nõnda kui Koidula ütleb

Hoian sind siis, nagu oleks

Sina sinililleke. . .

Miks oli tarwis muuta head halwemaks? Wist muud põhjust ei ole, kui et arwati, et peab ikka futurum olema. Aga lapsel ei ole veel futurumi. — Edasi samas salmis on minewikust olewik tehtud, „rääkis“ asemel „räägib“, jällegi kõnemõnu kahjuks.

Wiienda salmi hakatus on päris arusaamataks tehtud

Aastad tulewad ja läewad,

Wõsu puukseid pikendab.

Ei tea, kas on keegi nii tark, et jaksab siit miski mõtet

kätte leida. Koidula ütlemine on aimamisi vähemalt kohe tabataw

Wõsuke puuks pikendab.

Ega see muud ei saa olla kui „wõsuke puuks pikeneb“. Ja seda just laulik ütelda tahabki: ütleb „pikeneb“ asemel ta-liitega pikendatult „pikendab“, ilma tähenduse muutu- seta, nagu niisugust juba ülemal nägime: warjatab=warjab, sinatab=sinab jt. — Parandajal on suur kalduwus kärpi- mise märki ikka teisiti panna kui Koidulal on, ja et Koi- dulal enamiste ikka õigeste on, siis on temal enamiste ikka waleste. Nõnda siin ka, kus hea on „najak“, seal tema kir- jutab mis halwem on „najak“: „ . . . peiu naljal' neuu toetab“. Siin ometi mitte ainult seks silmapilguks.

Ja wiimased read parandajal

Lillede all surnuaias

Ammu rahul hingab ta.

Koidula ütleb mitte „rahul“, waid „Ammu hauas hingab ta“. Sest „rahul“ toob niisuguse segawa mõtte sisse, nagu oleks emal elu raske olnud ja peaksime rõõmustama, et ta hädast lahti rahule on saanud. Aga seda siin ei taheta, waid rõhutakse elu loomulikku käiku, et elas ja nüüd on hauas ja hea tütar peab meeles.

120. Ema süda. E. Ö. 39.

Pealkiri Koidulal õigemine ühes sõnas „Emasüda“.

Muidu ei ole selles laulus muudatusi tehtud, peale ühe wäga halwa wiimases salmis. Koidula ütleb nõnda kuda meie kõik laulame ja tunneme õige olema: „Mõnd kallist südant kaotin“, see tähendab, kirjutab küll natuke teisiti wigase keelekujuga „M. k. süda kautsin“, nagu nõnda kindlaste mõtleb. Parandaja paneb „süda“ kommade wa- hele ja saab siis niisuguse laulurea

Mõnd kallist, süda, kaotin.

Ei tea, kuda ta seda mõtleb.

Koidula sõrendused on ära jäetud, neljandas salmis sõna „üks“ ja viiendas sõna „emasüdant“.

124. Saeweski. W. L. 31.

Teises salmis Koidula ütleb asjalikult „kõrge kuusk“, parandaja parandab seda lapseluulelikuks „kena kuusk“.

Kolmas salm on hoopis ära rikutud. Koidula ütleb sõnakalt ja hästi

Kuuske on nad maha raiund,
Saagind, surnu kirstuks teind,
Kirstu sisse on mu õnne,
Minu armukest nad pand.

Siin on kaks wigast partitiivi, muidu on hea. Aga parandajale näiwad ka lühikesed partitsiibid „teind“ ja „pand“ wastu meelt olema. Tema teeb kõik ümber ja saab siis niisuguse salmi

Kuuse on nad maha raiund,
Saagind surnukirstuks ta,
Kirstu sisse on ma õnne,
Armumüüri hängama.

Siin ei ole Koidula ilust ja mõnust enam midagi järele jäänud.

Wiimsses salmis parandaja teeb jälle wigased kärpmise märgid sisse

Mõnele ta juba saatnud
Rahukoda wiimisel' teel'

kus Koidulal õiguste on ilma kärpimata „wiimisel teel“.

127. Tarwe. E. P. 1881 nr. 45.

On muidu muutmata nii kui esimeses trükis, ainult lõpus on sõnakuju „õiletel“, mis ennast hästi õigustada ei lase. Peaks olema, kui ülepea õilmest, siis „õilmetel“.

Koidula ütleb õigest sõnast wigase kuju „õiedel“. Ehk oleks õigem nõnda jätta, kui mitte ei taha ilma riimita ütelda „õitele“.

Viimases reas Koidula ütleb „elu õhku“ kahe sõnaga. See on parem.

128. Hommik. W. L. 12.

Esimeses salmis parandajal

Kes küll julgeks nuhtlemata
Isa silmi waadata.

Koidula ütleb mitte „silmi“ waid „silma“, ja ainult nii on õige, sest silmaks on mõeldud päikene.

Teises salmis

Silmawee, mis öine wilu
Wõttis sülle walada
Neile — hiilgwaks pärlichteks
Ümber muudab, wärwib ta.

Koidula ütleb nõnda

Silmawett, mis ööse wilu
Nende sülle walada
Wõttis . . .

Partitiw „silmawett“ ei ole mitte weaks pidada, on abilause predikaadist „wõttis walada“ kaasa kistud.

Wiienda salmi lõpul Koidula ütleb mitte „kuis sa wõid minna tema hädast edasi“, waid „tema töödest edasi“. Sest mis häda siin wõiks olla?

130. Kasepuu. E. Ö. 44.

Ses laulus suureste pahakspandawaid muutusi ei ole.

131. Mets. W. L. 33.

Ses laulus on halbu parandusi palju.

Esimeses salmis Koidula ütleb tend-sõnaga

Kui tend päikse soojad terad
Unest wõtnud ärata.

Parandaja tahab seda „tend“ wälja parendada, aga ei saa seda muidu tehtud, kui peab „kui“-st „kuidas“ tegema, aja osutajast teguwiisi osutaja, ja see rikub kõik ütlemise ära, teeb wiltuseks

Kuidas teda päikse terad
Unest wõtnud ärata.

Rakendus (konstruktsioon) „kewade, kui“ on loomulik, „kewade, kuidas“ on sobimata, wõi kui tahetakse ühendada „nägi, kuidas äratas“, siis see sobib weel wähem.

Neljandas salmis on kaks sõna teiseks parandatud, ilma et asja paremaks teeksid: „lille otsas“ asemel „lille ladwas“, wist täheriimi pärast, ja „kutsub“ asemel „hüüab“, ka wist ainult sellepärast, et „hää!“-sõnaga täheriimis oleks.

Ülemineku kaheksandast salmist üheksandasse Koidula teeb mõnusa

Maa, Jehoowa jalgealus oled,
Taewas tema tool,

Kust ta otsima meid tuleb. . .

Parandaja parandab nõnda, et teeb salmi lõppu „tool“ järel punkti ja siis ütleb iseseiswalt edasi „Sealt ta otsima meie tuleb“. Ei oska praegu seletada, miks, aga tunnen, et nõnda ei ole nii mõnus kui Koidulal. Wist sellepärast, et kohamääraja „sealt“ liig suure rõhu saab, nagu oleks see tähtis, et just sealt, ja teiseks, et abilause sõnade järjesord siin pealuses ei passi: ei oska seda lauset kudagi lugeda, ei tea kuhu rõhku panna.

Järgmine salm Koidulal

Saja-aastsed kännud langwad

Taewa tulest lõhkedes.

Maa ja meri wärisewad.

Issand, sinu hääle ees.

Parandaja parandab „kändude“ asemele „tüwid“. Olgu see nõnda õigem, ehk küll Koidulal „kännud“ eelminewa tähtsa sõna „saja-aastsed“ järel nii warju jääb, et ei oska tähe-

legi panna, et sõna õige ei ole. Rütmiliselt „kännud“ on hea (raske silp rõhulises kohas), ja „tüwid“ on rütmiliselt halb. — Teiseks parandaja paneb „taewa tulest“ asemele „pikse tulest“ ja teeb sellega halwa wahetuse. „Taewa tulest“ on seksksamaks korraks loodud omapärane poeetilik ütlemine, „piksetuli“ on igapäewane walmis sõna, teeb siin ütlemise proosalikuks. Peale selle „taewa tuli“ on hästi kokkukõlas järeltulewate ridadega: taewas, maa ja meri, Issand: kõik ühes joones, üks toetab teist ja kõik kokku annab wägewa ja usutawa ettekujutuse: tunned, et „wärisemine“, mis pärast öeldakse, on siin just õige sõna. Aga „pikne“ ja „maa ja meri“ ei lase ennast mitte ühte wõtta ja sellepärast siis ka seisawad salmi wiimased read eelmistest lahus oma ette ja ei ole mitte tugewad küll ennast usutawaks tegema. Kuulja ei ela sündmust mitte ise kaasa, waid ainult laseb omale ütelda, et nõnda on. Loe proowides nõnda ja nõnda, siis tunned, kui nõrgaks aleneb parandaja käes see, mis Koidulal nii wägew oli. „Pikse“ järel tunned, et siin „Issandat“ sisse tuua ülepea mitte kohane ei ole.

Edasi üks salm algab parandajal

Õitseajad mööda läewad,

Sügis pea läheneb. . .

Kõik nii wäga ladus ja armas, et aina rõõmusta sest sügise tulekust. Aga see ladus toon ei passi siia — see on, meie lepiksimisega temaga ka, kui ei teaks, kuda paremini olla wõiks. Koidula näitab, kuda parem on:

Õitse ajad üle lähwad,

Sügise, külm edeneb. . .

Parandajal alles läheneb ja sedagi praegu weel mitte, Koidulal on praegu juba käes, ja nii tuntawalt, et elame ühes seda uut aastaaega. Et sugugi kahju ei olnud seda nii hästi tabatud ütlemist ära muuta! Mis põhjus tal wõis olla? Wist see, et Koidula rütmus kooli mõõdupuuga mõõtes mitte korralik ei ole. Sõna „külm“ peaks olema ilma rõhuta, aga ei lase ennast kudagi rõhutaks lugeda. On selle poolest wigane küll. Aga kas tunneme, et halb on nõnda? Seda ometi mitte. Waid hoopis selle wastu

tunne, et just nõnda on hea ja mõnus. Miks see nõnda on — ega keegi kohustatud ei ole seda teadma ja seletada võima. Laulik ise ka ei tea, aga tabab. Näib siiski, et Koidula ütlemise iseäralik mõnu just sellest korraliku rütmuse murdmisest siin tulebki. Et sõna „külma“ värssi rõhutusse kohta ära ei mahu, vaid wõetud tasapinnast kõrgemale jääb, siis ta sellega tõstab kogu ütlemise tasapinnast välja astme võrra kõrgemale, nõnda et ei saa kuulmata ja tähelepanemata jäeda.*

* Niisugust tooni tõstmist rütmuse läbi teeb näituseks ka Anna Haawa. „Wilhelm Telli“ ja „Oidipuse“ ümberpanekus ta jambilise värssi esimese jambuse asemele sagedaste paneb trohheuse ja sunnib seega seda värssi esimest sõna pingutusega rääkima.

Siit ungasteed peab tema tulema,
Teist teed Küssnächti pole — Siin wiin täide —
Juhus on hää, säääl leedripõõsa taga
Pean peitu, sääält alla tabab teda
Minu nool küllalt. Tagaajajaid
Takistab tee kitsus. Nüüd, vogt, tee
Taewaga oma arwe, sinu aeg
On täis, kell käib maha.

See tundub hea seal, kus sõna pingutus mõlde poolest kohane on, nagu meie näituses sõnad: Juhus, Takistab, Taewaga; muidu jääb tühjaks ehk koguni takistab, nagu meie näituses „Minu“. Wahe on veel selgemine tunda järgmises kohas.

. . . Tookord, kui ma pine pingu
Tõmbasin, kui mu käsi wärises,
Kui sina saatanlisel lõbul mind
Sundisid minu oma lapse peale
Laskma — kui mina wõimetus walus sinu
Ees heitlesin — Siis wandusin ma omas
Südames hirmsa wande, mille kuuljaks
Ükapäinis Jumal, et mu järgnewa
Lasengu esimeseks märgiks sinu
Rind olgu — Mida ma tol koledal
Piinade silmapilgul töotanud, on
Püha wõlg — selle maksan.

Siin on head pingutused kõik, aga „Laskma“ tuntawalt takistab. Wõrdluseks paneme wiimased read ka Kärneri ümberpanekus.

. . . Ja mis wandusin
ma tolle pilgu põrgupiina aegu,
on püha wõlg — ma selle maksan praegu.

Seesama mõte, wäga ladus küll, aga ei ole tunda meest, kes seda ütleb. Kas on usutaw?

Üks järgmine salm käib Koidulal nõnda

Ei sa kauaks enam jõua
Kuinud kuube pidada;
Pea talwe tuleb, walge
Kattega sind warjama.

See on parandatud nõnda

Ei ei kaua enam jõua
Kuiwand kuube pidada:
Pea walge riide alla
Saab sind talwe warjama.

Kas „kauaks“ wõi „kaua“? Kui ütelda „kauaks“, siis on ütlemises ühes mõeldud jäämine: ei jõua pidada nõnda et kauaks jääks. „Kaua“ tähendab lihtsalt tegemise aja pikkust. Wahe ei ole seega mitte väga tuntaw. Kui nõnda, siis seda vähem oli põhjust muutma minna. Niisamasugune wähe tuntaw wahe on „kuinud“ ja „kuiwand“ wahel. „Kuinud“ on adjektiw, iseseisew walmis sõna, „kuiwand“ on partitsiip, kuiwamise tegewus weel wärskelt külles, mis siin hästi ei passi. Kui Koidula ütleb „kuinud“, siis peaks nõnda jätma. — Sellesama salmi wiimastes ridades on kolm Koidula ilu ära tapetud. Esiteks on sõna „talwe“, mis luuletuse uut järku peab ära märkima ja sellepärast Koidulal mõnusaste rõhutatud on, nagu teised märgusõnad „ke-wade“, „sui“ ja „sügise“ ka, see tähtis sõna on parandajal rõhutuks tehtud ja hoopis warju jäetud, kui mitte just kriiskawalt rõhutama ei hakata. Teiseks see ilus ähwarduse, n. ü. kollitamise toon, mis Koidula sõnades „talwe tuleb“ sees on, jääb kaduma. Ja kolmandaks see mõnus mõtte ülewüimine ühest reast teise, mis Koidula siin ja muidu ka ikka nii meisterlikult teha jaksab kui waewalt keegi teine ka maailma kirjanduses, see ilu kaotatakse hoopis ära. Kui mõnusa tooni saab Koidulal sõna „walge“ wärsirea lõpus ja kui kahwatu on see sõna parandajal! Ja miks oli tarwis ülepea siin muutma minna? Ei oska muud põhjust arwata, kui et just see hea mõtte ülewüimine ühest reast teise parandajale halb näis.

Ega siit keegi miski mõtet kätte ei saa. Ja ometi on see, mis laulik ütelda tahab, üsna selge, kui aga parandaja parandus tagasi teha, nimelt mitte „ahelat“ lugeda, vaid „ahela“, mis on ahel-sõna Sisseminemise kord: sinna ahela, nagu sinna südame. See annab selge mõtte. Aga kes võiks parandaja antud sõnadest aimata, et nõnda on? — Ka järgmises reas on üks sõna teiseks muudetud ja seega kogu ütlemine arusaamatuks tehtud: peab olema nimelt mitte „koopa waim“, vaid „korpa waim“.

Ja teise salmi lõpus jällegi oma sõna asemele pane mine, aga siin siiski mitte nii häwitaw kui eelmised: „Luumastuse“ asemel „Lämmastus“. „Luumastus“ ehk „lumastus“ tähendab Wiedemanni järel: nõidus, äranõidumus. See on muidugi siin kohasem kui „lämmastus“.

Edasi neljandas ja wiieandas salmis on Koidula kirja märgid ära muudetud, ei lase lauliku meelt ja mõtet nii selgeste ära tunda kui lauliku oma märgid. Panen ette need salmid lauliku oma märkidega.

Sooja tuule sõrme sõudel
 Hiilgwa hommikute jõudel
 Langeb lahti katkend koor —
 Rõõmu hõiskamisi kõlab:
 Surnuks lauldud laine elab!
 Elab liigub! Jälle noor!

Jälle rohkel ruumil wahtub!
 Jälle ruttab — jälle jahtub —
 Jälle külmab uueste!
 Süda, nadu sinu tundmust,
 Leiad teda sooja sundmust
 Jälle hüüdwat elusse!

Eelwiimases reas „teda“ asemele sisse pandud sõna „sala“ (täheriimi pärast muidugi!) segab ütlemise hoopis ära. Lau liku mõte on: Süda, sa leiad, et sooja sundmus teda (s. o. lainet) jälle elusse hüüab, nagu sinugi tundmust. Sellepärast siis komma „tundmust“ järel on tarwilik.

Laulu wiimased kolm rida on rasked seletada, ja kui neid parandaja muutustega lugeda, siis küll päris võimata.

Koidulal käiwad sõnad nii

Et ta jõuab külma kanda —
Et ta jõuab jõudu anda
Surnul' õne päikene.

Sõnadele saame mõtte sisse, kui teise „ta“ pikaks loeme. Näib küll esimese pilguga, et seda ei tohi, sest read on paralleelsed ja peaksid siis ka „ta“-d ühesugused olema. Aga lähemalt waadates näeme, et kui read peaksid paralleelsed olema, siis peaks „kanda“ järel, nagu parandajagi parandab, komma seisma ja mitte kriips. See Koidula tehtud kriips seal näitab, et read ei ole mitte paralleelsed. Aga miks siis Koidula ei kirjuta ka kahe a-ga „taa“? sest laul on uues kirjawiisis trükitud. Wist sellepärast, et tema ei ole kirjawiisis mitte päris kindel, kirjutab näit. praeguses laulus „sooja“ neli korda lühikese o-ga. Et laulu wiimased sõnad „õne päikene“ subjektiks tuleb wõtta, see on juba kolmandas salmis ette osutatud, kus just õnne soe jää sulatab.

134. Kas sa nägid? W. L. 5.

See laul on Koidula „Wainu Lilledes“ esimene laul, pealkiri temal seal ka „Eessõna“. Suur ja sügaw ei ole ja olla ei taha, aga selleks, mis olema peab, nimelt eessõnaks, wäga kohane ja ilus. Aga parandaja teeb oma halwad muutused sisse, mis kõik ära rikub, nõnda et laulust midagi mõnusat järele ei jää. Kõige pealt wõõras pealkiri juhib laulu õigest arusaamisest eemale. Ja kuda ta mõtleb oma pealkirja? No mis siis, kui nägingi ehk ka mitte ei näinud? Mis siis oleks? Ei oska arwata midagi.

Koidula hästi põhjendatud wainulillekese asemele tema paneb kasteheina? Ei tea miks? Kastehein kõige pealt ei passi hästi tammele wastupooleks, sest ei ole mitte üks, nagu tamm, waid on terve rohumets, ja ei passi temast ütelda, et „wäike ta ja halwake“ ja et peab „pisku läbi

ligimesi rõõmustama“. Ja väga weider on see sõrduus, et kui tamm suur ja kõrge on, siis kastehein tema kõrwas — no mis küll? —

Kasteheina peale kord ehk
Heidad maha puhkama.

Nii weider, et ei oska üteldagi. Ja kui ilus on see sõrduus Koidulal. Paneme kaks wiimast salmi terwelt ette.

Wagusi ta jalal kaswab
Wäike wainulilleke —
Keegi temast kõnet tõsta:
Wäike ta ja halwake.
Siiski kui, teekäija, kõrget
Tamme wõtsid tereta,
Wainuõit ehk mööda minnes
Kord ka wõtad noppida.

Taewa Isa mõnel' wõtnud
Waimurikkust jagada,
Teist ta pisku läbi käskis
Ligimesi rõõmusta.
Kui ta annet mööda aga
Teiste kasuks elame
Igaüks, — siis rahu wiimaks
Silmad kinni paneme.

Kust see tuleb, et parandajal wiimased read nii labased tunduwad:

Igaüks siis elu lõpul
Hauda läheb wagusi,

aga Koidulal seesama mõte on ilus? Seks on kaks põhjust. Esiteks keelelik ütlemine Koidulal on nõnda, et wõtab sobiwalt sõna „igaüks“ kui-lausesse ja pealauses rõhutab sobiwalt sõna „rahul“, parandaja selle wastu sõna „igaüks“ wõtab pealausesse ja seab sõnad nõnda, et rõhuli-seks tuleb sõna „hauda“, sest ühegi teise sõna peale temal rõhk ei sünni. Teiseks põhjuseks on see, et Koidulal ka-iab läbi tema isiklik seisukord, et tema ise, see wainu-lilleke, on siis ka oma ette wäärtuslik. Parandajal seda

mõtet kaasa rääkimas ei ole ja muud sügawamat ka midagi, nõnda et jääb järele temal ainult see tõeasi, et elu lõpul igäüks sureb ära.

137. Looda. E. Ö. 8.

Teine salm on kahe pisikese muutuse läbi hoopis segaseks tehtud: on tarwilik punkt panemata jäetud ja üleliigne kärpimise märk juure pandud, sinna kuhu tarwis ei ole. Koidulal on ütlemine selge

L'au'lu l'õo üles ä'rat'ab. (punkt)
Mä'gede peal' (kärp. märk), oru p'õhja tungwad
Laul ja päike. . .

Parandajal on segaselt nõnda

L'au'lu l'õo üles ä'rat'ab
Mä'gede peal, oru p'õhja tungwad
Laul ja päike. . .

138. Puurilinnuke. W. L. 42.

Mõned vähem-tähtsad halwendused ja üks suur. Pealkiri Koidulal asjalik: „Puurilind“, parandajal lapselikult magusamaiguline „Puurilinnuke“, nõnda kui tema mõned teised pealkirjad ka armastab ke-lõpulisteks teha, nagu juba teame.

Esimeses salmis

Kord kuld'ses puuris elas
Üks laululinnuke.

„Üks“ on süntaktilikult wigane, sest keegi muu kui laulu-liud jo mõeldaw ei ole. Koidulal on morfoloogilikult puupulik „Wäik' laululinnuke“.

Teises salmis Koidulal hea sõnade järjekord

Waid rõõmsaks jäi, et waljult
Wõis tõsta häälekest.

Parandaja parandab halvaks „ . . . et tõsta Wõis waljult häälekest“, sest „tõsta“ siin werbieelseks rõhusõnaks panna ei sünni.

Neljandas salmis Koidulal „Kui õnnetu, oh oled. . .“ Parandaja parandab „Kui õnnetu tõest oled. . .“ sobiwa preililiku kõne teeb sobimatalt filosoofilikuks.

Kuuendas salmis sobimatalt pandud „laulehääle“ asemele „linnuhäääl“.

Seitsmendas ja kaheksandas salmis tarwilikud harwendused tegemata jäetud: „Nüüd alles“ ja „Surnd“

Nüüd alles aru sai. . .

Surnd oli wäike laulik. . .

— Ja hea sõna „laulik“ asemele pandud mitte hea „laulja“. „Surnd oli wäike laulik“, nõnda üteldes on osawõtmist sees ütlemises, aga kui ütelda „laulja“, siis seda ei ole.

Üheksandas salmis Koidula teeb asjaliku küsimise

Oh inime, mil endal

Süüd iial leidsid sa?!

Parandaja parandab selle asemele päris tühjad ja jõuetud tännituse sõnad

Oh, inime, eks ole

Su tarkus otsata?

Wiimase salmi esimesed read on halwemaks muudetud.
Koidulal

Nüüd, jah nüüd oli lauljal

Jo süda lõhki läind!

Parandajal

Eks wäiksel lauljal olnud

Nüüd süda lõhki läind!

139. Siis tuleb kewade. E. P. Jututuba 1867 nr. 9.

Ses laulus ei ole muutusi tehtud.

145. Ja õues on kewade. E. Ö. 31.

Ses laulus ei ole muid muutusi tehtud kui ainult eelwiimase rea lõppu on komma pandud, kus Koidulal kriips on, nõnda kui esimesegi salmi wastawas reas ka.

148. Tulnud. E. P. Jututuha 1867 nr. 26.

Ainult eelwiimases reas see lubamata muutus, et „teadus“ asemele on „teatus“ pandud, sest Koidula ajal seda sõna weel ei olnud ja „teadus“ jo ometi on siin õige sõna õiges kohas.

155. Õhtu rahu. E. Ö. 31.

Siin ei ole muid muutusi tehtud kui ainult pealkiri, mis Koidulal ühes sõnas on, on kaheks wõetud ja kolmandas salmis Koidulal on mitte „sa waikne ilm“, waid „waikne maailm“, mis hästi kokkukõlas on eelpool nimetud „ehatähega“.

155. Kuningas kewade. E. P. Jututuba 1867 nr. 26.

Siin muid muutusi ei ole kui ainult Koidula korduswärsi sõreddus on ära jäetud: „Õitsew kuning kewade!“

156. Linataim. W. L. 23.

On enam ja vähem tarwilikke muutusi tehtud. Aga kolmanda salmi on parandaja hoopis ära rikkunud. Koidulal käib nii

Õhtutuul, kui sinu ümber mängib,
Õisi mere kombel lainetab,
Päikese soe, taewa kaste,
Kõik sind kosutab ja kaswatab.

Komma „õhtutuul“ järel on tarwilik, sest siis jääb „õhtutuul“ iseseiswaks ja tuleb kolmandaks „päikese“ ja „kaste“ kõrwa ja nende kolme kohta käib wiimases reas sõna „kõik“. Ainult kahe kohta ei saaks mitte hästi ütelda „kõik“. Salmi teine rida tuleb arwata mitte pealauseks, waid teiseks kui-lauseks, nõnda et „mängib“ järel tuleb „ja“ arwata. — Ja teiseks see parandaja oma poolt juure lisatud „kallis“

Päikse soe ja kallis taewa kaste

on ometi wäga labane, rikub laulu tooni hoopis ära, mis Koidulal just ses reas wäga mõnus on. Niisuguse maitsega ei peaks mitte minema Koidulat parandama.

169. Ei usu. E. P. 1881 nr. 19.

Muidu ilma muutmata, aga neljanda salmi teise rea lõpul peab punkt olema ja kolmanda lõpul komma puuduma. Aga wist juba E. P. nõnda, sest minu ärakirjutuses ka.

160. Kewade tulek. E. Ö. 55.

Esimeses reas „rängem talwe“ ei lase ennast kudagi õigustada. Koidulal „ränge talwe“, mis tahab mingisagune wokatiiw olla, nagu niisugust, õige omane tunduwat wokatiivi Koidulal muidu ka ja ka teistel on: „Lenda lōo, lenda linnu“. Kirjawahetuses „Taati Kreutzwald“, Wildel: „Pea, pea, Trombi taati“. — Salmi lõpp tuleb weider: noorus kõnnib rohelises riides ja tema imelik ja magus hääl kostab kõrwu! Koidulal on midagi muud, mitte noorus, waid noor lootus.

Nüüd rohelises riides kõnnib
Noor lootus õitsja wainu peal
Ja jälle heliseb mu kõrwu
Ta imelik, ta magus hääl.

Wiimases reas „imelik“ ja „magus“ mõlemad iseseiswalt,

üksteisest lahus, nõnda et kuuljal aega on kumbagi tõeks tunda. Kui ühte siduda, nagu parandaja teeb,

Ta imelik ja magus hääl

siis ei pääse kumbki mõjule.

Teise salmi teises reas „Nüüd“ asemel „nii“ on wist trükiwiga. — Edasi Koidula ütleb

See kes wõis kibuwitsa pöösalt

Neid punaõisi meelita. . .

Parandaja parandab „pöösalt“ asemele „pöösast“. Mis on õigem? „Pöösalt“ tuleb see, mis pöösa oma on, „pöösast“ kõik see, mis pöösa seest wälja tuleb, näit. uss. Just et seda iseenesest kohe ette tükkiwat wäljatulemise ettekujutust ära hoida Koidula ütlebki omapäraselt „pöösalt“ ja meelega mitte „pöösast“.

Kolmandas salmis Koidula ütleb

Ja olgu raske sinu süüd

ja tahab, et „süüd“ peab olema ühearwu nominatiiw, mitte mitmearwu.

161. Uus rahu. E. Ö. 27.

Ses laulus Koidulal on arusaamata kohte sees ja mõttekääk ka on tume. Esimene rida (wanas kirjawiisis)

Ta jälle kewwadine illo koob. . .
ja wiimased

Eks siis ka läbbi kewwadise õhha

Kord kahhoemma laulo kule sa?

162. Täis laulu. E. P. Jututuba 1867 nr. 30.

Muutmata, ainult wiimases reas Koidulal „mull“ asemel „mul“.

162. Lõokene. W. L. 8.

Kaks iseäranis halba parandust ja mitu vähem halba.

Esimeses salmis

Kahewõrra õpetust mull' annad:

Kuidas laulma pean ja elama.

Nõnda öeldud ütlemine wigane just ei ole, aga tuim on, ja tuleb tuimus sellest, et parandaja siin nagu muidu ka sagedaste, kaks asja, mis Koidula targaste lahus ütleb, ühte wõtab. Waata laulus „Kewade tulek“: „Ta imelik ja magus hää!“. Inimene ei saa mitte kaht asja korraga ette kujutada, muidu jääwad mõlemad tumedaks. Kui eeskujulikult hea on nõnda kui Koidula ütleb

Kahewõrra õpetust mull' annad:

Kuida laulma pean — kuis elama.

— Järgmise rea Koidula ütleb väga hästi kahekordse eitamisega

Ei sa laiseldes ei luba iial. . .

sest siin on eitamist tarwis rõhutada. Edasi Koidula ütleb mitte „põllult“ waid mitmearwuliselt „põllalt“. Nõnda on siin mõtte poolest kohasem.

Teises salmis Koidulal

Kui jo warakult su laulud noore

Suwe tulemisest westiwad. . .

Parandaja parandab olewikuks „westawad“. Mis wahe on ja mis mõju? Minewik „westiwad“, aja kui-lauses on meelelik, märgib ära üksiku sellekordse juhtumise, on wastuwaidlemata usutaw ja kuuljale huwitaw; olewik „westawad“, tingimise kui-lauses, annab üleüldise tõeseaduse, on mõttelik, ei mõju mitte otsekohe meelte peale. Wõib wastu rääkida, et meie salmis järellauses „unund siis on“ on olewik ja see nõuab ka kui-lauses olewikku. Aga kui ligemalt proowime, siis leiame, et nõnda korra wastu tehes tuleb ütlemine weel seda elawam. Koidula on sellest korra rikkumisest teadlik olnud, sest ta paneb „westiwad“ järele mitte komma, waid kooloni. — Parandaja muudab ka weel sõnade järjekorda, ütleb mitte nõnda kui Koidulal on

Unund siis on talwe tuisud, tormid.

Tema ütleb mitte „siis on“, waid „on siis“. Ega tal muud

põhjust muutmiseks wist et ole kui see keeleuenduse segane käsk, et peab perdikaadi ikka „ette poole paigutama“. Aga kust siis „ette poole“? Ega mujalt ei saa, kui õigest kohast ära. Seda siis tehakse ja meie parandaja siin Koidula pähe ka ja ei pane tähelegi, et seega sõnade rõhu ka mõttewastaselt ära muudab, „siis“ pealt ära „on“ peale nihutab. — Sessamas reas teeb weel teise muutuse: ütleb mitte „tuisud, tormid“, waid „tuisud, hanged“. Kes arwab ära, miks just hanged?

Wiimases salmis on kolm korda hea sõna asemele halwem ehk ka päris sobimata pandud: lauluhääle asemele rõõmuhääl, linnukese asemele lõokene ja päris mõttemoosnutawalt „kurbadel“ asemel „kewadel“: „Tema (nimelt ööbik) laulab kaunist kewadel“.

166. Kalapüügil. E. P. Öhtukõned.

Wähem tähtsaid muudatusi palju tehtud. Märgime lihtsalt ära.

Pealkiri koidulal „Kalapüüdsel“.

Esimese rea lõpul komma puudub. — Salmi wiimases reas Koidulal „sul“ mitte „sull“.

Teises salmis: „eha aaga“, — „iga õhtu“. — „... kalis! ootud. . .“ (õhkamise märk selgemaks arusaamiseks hea).

Kolmas salm. Teises reas: „kadunud“. — „püüdsel käinud“. — „kolne kala“.

Neljas salm: „sealt tõuseb ümber wõsa“ — „kükewarbil“. — „sõber, igatsetud, Seisab“. . . (kommad!). — „See — oot! see wõt' otsa hakkada!“

Wiimane salm: „... saadud püüde on!“

183. Tuttaw sõna. W. L 30.

Pealkiri Koidulal „Kui Jumal kõik nii seaks“. Parandaja pealkiri on tume. ei oska tema all midagi mõelda.

Esimene salm: „ei koormat annaks ta“ (mitte „jagaks“).
— „mis sinust, inimene, Siis surma tunnil saaks?“ „Siis“
on otsekohene ja asjalik, mõjub seega tugewaste, kahtlew
„küll“ on nõrgem.

Lõpuridades mitte „tihti“, waid „palju“.

184. Halasta ja kannata! E. Ö. 48.

Wähem halwad muutused.

Esimeses salmis „südant“ järel tarwilik komma ära jäe-
tud. — Kolmandas reas Koidulal

Kas süüdlane, kas süüta ta. . .

Parandajal

Kas süüdlane wõi süüta ta. . .

Koidulal kumbki wõimalus igaüks iseseiswalt mee-
le ette pandud. Nõnda on kõne elaw ja mõjus. Ühtewõtmine teeb
ütlemise mõttelikuks ja tuimemaks.

Kolmandas salmis on Koidula tehtud tarwilik sõrendus
„mil“ ja „kuida“ sõnas ära jäetud ja kribulised kommad
juure pandud, mis grammatika järel küll õiged, aga siin
ainult segawad. Kui selge ja ülewaatlik on nõnda kui Koi-
dulal on:

Ei tea mil, ei kuida sa. . .

Neljas salm, kolmas rida Koidulal mitte „Nii“, waid
„Neid“. Õigem oleks „Nad“.

Wiiendas salmis jällegi mõtete ühte sidumine, mis Koi-
dula tahab, et peawad lahus mõjuma. Koidulal

Kuid musta rada seletad,

Sa waikset haawa üksi näed. . .

Parandaja panab „Sa“ asemel „Ja“. Nõnda läheb teine
lause hoopis kaduma.

184. Palu andeks! E. Ö. 43.

Ei tule heaks kiita õhkamise märgid pealkirja järel,
siin ja eelmises laulus ka. Koidulal on punktid.

Koidulal on esimese salmi wiimases reas mitte „Et“, waid „Eks“:

Eks nad ehk surma talle kuulutanud.

See sobib hästi selle ärewa tooniga, mis sõnade kordamine „mõtle, mõtle“ eelmises reas annab.

Teise salmi hakatus on Koidulal keelelikult wigane: „paluda sa ärgu wäsigu“. „Sa ärgu wäsigu“ laseb ennast weel kudagi lubatawaks tunda, aga „ära wäsi paluda“ on otsekohe ropp wiga, Parandaja selle lubatawa parandab teiseks, aga ropu wea jätab edasi. Ja ise weel teeb ühe halwa wea juure: käsib paluda, „kuni andeks annab“, kus Koidula ütleb mitte „kuni“, waid „et“. Aga kui ei anna, mis siis? Siis peab ometi wäsima. — „Lepmata“ asemel „lõpmata“ on wist trükiwiga.

187. Küsimused. E. Ö. 1881.

Muidu muutmata, ainult wiiendas salmis Koidulal „mis“ asemel „kes“.

191. Mälestus. E. P. Öhtukõned.

Esimeses salmis Koidulal „öösepimedad“.

Kolmandas salmis kolmanda rea „Jälle“ järel on komma tarwilik ja seega ka waheliikme lõpul „waadates“ järel, nagu Koidulal pandud on, sest siin on „jälle“ neli korda korratud, anafereeritud, ja ei tohi mitte üht kõrwalisesse lausesse ära peita: „jälle mängid“, „jälle imestad“, „jälle unustad“, „jälle hüüab“. — „tähtistaewal“, Koidulal kahes sõnas: „tähtis taewal“ on meelelikum.

Kuuendas salmis on ilmaaegne kärpimise märk tehtud. Koidula ütleb: „karjalaste huikamisel“ haldjad kostawad. Parandaja parandab: „huikamisel“. Mis wahe? See, et „huikamisele“ tähendab, et kostust oodati ja et kostmise pärast just huigatigi. Seda siin ei ole, waid lihtsalt: kui huikad, siis kostab.

Järgmises salmis peab olema „Jaanililli“, nagu Koidulal on, mitte „Jaanilille“.

192. Laulu õnnistus. W. L. 7.

Viimases salmis Koidula ütleb:

. . . ei mu kannel ka

Lilli enam õitseta. . .

Parandaja parandab: „Õisi enam õitseta“, wist jällegi tähe-riimi pärast, aga wiltuselt, sest jutt on lilledest. — Hea oleks siin „enam“ asemel ütelda „rohkem“, ehk sõna „enam“ sõrendada, siis oleks kergem ütlemise mõttest aru saada. Olgu see viimases laulus minu poolt ka üks paranduse soow.

Kõik kokku olen Koidula 275 laulust wõinud rääkimise alla wõtta ainult 108. Ülejäänud 167 laulu kohta ei ole minul waremaid trükkisid ega käsikirju saadawal.



45

A A
9458
219 677

How

Hind Kr. 1.25

W